

TRABZON’DA VATANSEVER OLMAK: YEREL, BÖLGESEL VE ULUSAL BOYUTLARIN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ*

M. Yavuz ALPTEKİN*
Hasan AMANET**

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, vatansaverliği genel geçer bir yaklaşımla araştırmak, milliyetçilikten farkını ortaya koymak ve Türkiye’de vatansaverlikten ne anlaşıldığını yerel, bölgesel ve ulusal düzeyde analiz etmektir. Çalışmanın odak noktası Türkiye bağlamında Karadeniz Bölgesi ve buranın içinde de Trabzon şehridir. Bu kapsamda ilgili amaçlara ulaşabilmek üzere 2017 yılında Trabzon’da ve çoğu Karadeniz Teknik Üniversitesi öğrencilerinden oluşan 1622 kişiye anket uygulanmıştır. Elde edilen veriler dokuz kategoride ayrı ayrı analiz edilmiştir. Bu kategoriler sırasıyla vatansaverliği ülke vatan, hususi vatan, milliyetçilik ve dindarlık, devletçilik, fedakârlık, ekonomik/mali durum, vatandaşlık bağı, çoğulculuk ve çokkültürcülük ve son olarak futbol ile ilişkilendiren kategorilerdir. Her bir kategori kendi içerisinde bir ölçek olarak da düşünülmüş ve bölgelere puan verilerek aralarında sıralama da yapılmıştır. Gerek tek tek önermeler düzeyinde ve gerek kategoriler düzeyinde Karadeniz Bölgesi’nin ve Trabzon’un Türkiye geneline kıyasla daha bir coşkun vatansaverlik anlayışına sahip oldukları tespit edilmiştir. Bununla birlikte, Karadeniz Bölgesi’nin ve Trabzon’un yerel ve bölgesel vatansaverliğinin önemli ölçüde hususi vatancı, devletçi, milliyetçi, dindar ve spor bağlamında futbol takımçı bir vatansaverlik olduğu anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Vatansaverlik, Milliyetçilik, Türkiye, Karadeniz Bölgesi, Trabzon.

BECOMING A PATRIOT IN TRABZON: COMPARATIVE ANALYSIS OF LOCAL, REGIONAL AND NATIONAL DIMENSIONS

ABSTRACT

The main objective of this study is to investigate patriotism with the mainstream approach, to reveal the difference between nationalism and patriotism local and to analyze what is understood from patriotism in Turkey at local, regional and national level. The focus of the study is Turkey’s Black Sea Region and, in particular, the province of Trabzon. In this context, in order to reach the relevant objectives, 1,622 people in Trabzon mostly consisting of students of Karadeniz Technical University in 2017 were interviewed. The achieved data was analyzed separately under nine categories, including local-patria, nationalism and religiousness, statism, altruism, economic /financial status, bond of citizenship, pluralism, and multiculturalism within the context of soccer /football. Each category was considered as a scale in and of itself, and a ranking was made between them by scoring each region. Our findings reveal that the level of each propositions and level of categories that the Black Sea Region including Trabzon have a more enthusiastic patriotism when compared with the whole of the Turkey. However, it is understood that the local and regional patriotism of the Black Sea Region and Trabzon is significantly a local-patriotism, statist, nationalist, and religious within the context of sport.

Keywords: Patriotism, Nationalism, Turkey, Karadeniz Region, Trabzon.

Araştırma Makalesi

Makale Gönderim Tarihi: 05.06.2019; Yayına Kabul Tarihi: 10.08.2019

* Bu makale çalışması, 2017 yılında KTÜ., BAP projesi olarak yapılan çalışmanın verilerinden hareketle üretilmiştir.

* Doç. Dr., KTÜ., Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, TRABZON, ORCID: 0000-0002-6221-7913,
E-posta: m.yavuzalptekin@ktu.edu.tr

** KTÜ., İstatistik ve Bilgisayar Bilimleri Bölümü Doktora Öğrencisi. TRABZON,
E-posta: hasan.amanet@gmail.com

Giriş

Vatanseverlik en basit haliyle kişinin doğup büyüdüğü ve kendi vatani olarak gördüğü yere karşı kalbinde ve içinde beslediği istem dışı bir sevgidir. Bu sevgi, insanın içindeki birçok hissiyatın oynadığı role benzer bir şekilde, kişiliğin birliği, bütünlüğü ve motivasyonu açısından büyük bir önemi haizdir. İlgili motivasyonun çok aşırı olması durumunda bunun sosyal ilişkilere olumsuz yansiyabileceği ihtimali bir kenara bırakılırsa, vatan duygusunun aynı zamanda bir *kişilik bileşeni* olarak görülmesi yanlış olmayacaktır. Tam da bu sebeple, özellikle modern zamanlarda anne ve babası farklı bölgelerin insanı olan bireylerin çoğalmasıyla bahsedilen *kişilik motivasyonunun* düşüklüğü daha iyi gözlemlenebilir olmuştur. Anne ve babası farklı bölgelerden olan insanlar, nereli olduğu anlamında memleketini tam ve net olarak ifade edememekten kaynaklı bir *yetersiz ve zayıf motivasyon sendromu*, başka bir ifadeyle bir tür *kişilik parçalanması* yaşamaktadırlar. Bununla birlikte bu parçalanmanın kişiliğe etkisinin nitelikle ilgili olmayıp, bir derece farkı ürettiği belirtilmelidir. Tümöyle bir insanın toplumsal hayatta sosyal ilişkilerini yürütürken yaşadığı ve hissettiği iç motivasyonun zayıf veya güçlü olmasıyla ilişkilidir.

Benzer bir şekilde, kişinin vatanına duyduğu sevgi planlı ve iradi bir sevgi olmaktan çok plansız ve irade dışıdır. Bu yönüyle daha çok doğal olanla, sevki tabiiyle ve kendiliğinden olanla ilişkili bir sevgi olduğu söylenebilir. Bu ölçüde derecesi attıkça olumsuz noktalara uzanma riski de barındıran bir sevgidir. Eğer medeni insanın görevi gerçekten doğal duyguların yerine iradi olanları yerleştirerek davranmak ise, bu duygunun en azından irade ile olgunlaştırılması gereken bir duygu olduğu iddia edilebilir.

Bu çalışmanın verileri 2017-18 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde BAP çalışması olarak yapılan bir projeye dayanmaktadır. Çalışmanın aktif verileri nicel yöntemle elde edilmiştir. Bu amaca hizmet etmek üzere 1622 kişiyle yüz yüze anket yapılmıştır. Anketler durum soruları ve beşli likert tipi sorulardan oluşmuştur. Anket uygulanan 1622 kişinin % 54,4'ü kadınlardan ve % 45,6'sı ise erkeklerden müteşekkildir. Ankete katılanların % 47,4'üne tekabül eden 769 kişisi Trabzonlu katılımcılardan oluşmaktadır. Katılımcıların geriye kalan kısmı yani % 54,4'e tekabül eden 853 kişisi de Trabzonlu olmayan katılımcılardan oluşmuştur. Bu rakamlar, gerek Trabzon insanında vatanseverliği incelemek, gerek bu olguyu Türkiye ile mukayese etmek ve gerekse Türkiye ile ilgili bir kanaate varmak için yeterli bir nicel veri setine işaret eder.

Trabzon insanı, Karadeniz insanına kıyasla, özellikle de genel Türkiye vatandaşlarına göre bir derece farkı ile çok daha milliyetçi ve vatansever olarak bilinir. Bununla birlikte, bu vatanseverlik nasıl bir vatanseverliktir? Müteharrik gücünü nereden alır ve nerede başlar, nerede biter? Bu soruların cevabını vermeye çalışan hususi bir araştırma bugüne kadar yapılmamıştır. Bu çalışma bu tür soruların cevabını bulabilme niyetiyle yapılmıştır. Bütün ülkede merak konusu olan Trabzon insanına ait ilgili dinamizmin kökenleri ve mahiyetini açıklayabilmek üzere bu çalışmaya girilmiştir. Ayrıca ülkemizde milliyetçilik ile vatanseverlik birlikte düşünülmemekte ve aralarında bir ayrım da yapılmamaktadır. Bu bağlamda Trabzon insanının ilgili dinamizmi daha çok milliyetçilik olarak nitelendirilmektedir. Gerçekten böyle midir, yoksa bu iki kavram arasında bir ayrım yapılabilir mi ve bu bağlamda Trabzon insanının öne çıkan özelliği hangisidir? Bu çalışmanın ilk yola çıkış niyeti bu sorulara cevap bulmaktır.

Vatan Nedir ve Neresidir

Vatan sözcüğünün literatürde çok fazla değişken bir anlamı olmasa da, kapsam ve derece farkı yönünden yine de değişken bir anlam derinliğine sahip olduğu söylenebilir. Hemen her sözcükte/kavramda olduğu gibi bir de maddi ve manevi ayrımının

bulduğunu belirtmek gerekir. Nitekim Hıristiyanlık geleneğinde “gerçek inananların hakiki vatani cennet” olarak belirlenir. Diğer yandan, vatan kavramı siyasal bir anlam içereceği tarihe kadar çok önemli bir kavram olmuş değildir. Ne zaman ki, bu siyasal muhtevayı içermiş, işte o zaman çok daha önemli ve ateşleyici bir kavram haline gelmiştir. Hobsbawm (2014: 31)'in iddiasına bakılacak olursa, *Vatan* anlamındaki *Tierra* sözcüğü 1884 yılına kadar bir devletle ilişkilendirilmeye başlanmamıştı; 1925 yılına kadar da, *patria*'yı yurtseverlerin severek sadakatlerini korudukları geçmişin, günümüzün ve geleceğin maddi ve manevi unsurlarının toplamını içeren *kendi milletimiz* olarak tanımlayan modern yurtseverliğin duygusal tınısını duyamayız. Bu aktarıma itibar edilecek olursa, vatan sözcüğünün siyasal bir kavram haline gelmesinin, siyasal bir anlam yüklenmesinin ve siyasal bir derinlik kazanmasının son yüzyılın eseri olduğu iddia edilebilir.

Bu son dönemden önceki “vatan olgusu”nun, hemen hemen hiçbir şekilde Siyaset Biliminin, Sosyolojinin veya Siyaset Sosyolojisinin konusu olmadığı ve/veya olmayacağı açıktır. Bu haliyle vatan olgusu ancak tarihin ve özellikle antropolojinin inceleme konusu olacaktır. Eğer bu yargıya itibar edilecek olursa, vatan olgusu, antropolojinin süzgecinden geçerek, siyaset biliminin, sosyolojinin ve nihayet siyaset sosyolojisinin bir araştırma nesnesi haline gelmiş olduğu söylenebilir. Bu yargı literatürde vatan olgusuyla ilgili malzemenin daha çok antropolojik bir tandansa sahip olduğunu göstermesi veya bu sonucun bu bağlamla anlamlı hale getirilmesi açısından manidar olabilir.

Günümüz Anadolu Türkçesindeki Vatan, doğum veya ikamet yeri anlamına gelen klâsik bir Arapça sözcüğün Türkçeleştirilmiş şeklidir. Vatan, kullanıldığı anlama göre, fiziki kapsamı ve sınırı küçük olandan büyük olana doğru, bir mahalle, köy, kasaba, şehir, vilayet, bölge ve ülke de olabilir. Nitekim Türkçede bu değişen kapsamın hepsi için de vatan ifadesi kullanılabilir. Bununla birlikte kişinin kalbinde en yüksek düzeyde hissettiği vatan sevgisinin bu fiziki sınırlardan en büyük olana yönelik olması gerekmez. Pekâlâ, bu sevgi daha küçük hatta en küçük olanlardan birisine yönelik de olabilir. İşte bu konu tam da reayadan bireye, tebaadan ulusa evrilmenin konusudur. İmparatorlukların insanları anlamında reaya veya tebaa daha çok kendi mahalle veya köyünü/şehrini vatan olarak görürken; modern toplumlar uluslaşma ölçüsünde ulus-devletin sınırları içinde kalan toprakların tamamını vatan olarak görme eğilimi içine girerler. Nitekim bir Osmanlı tebaası için vatanın anlamı ve sınırları, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşının vatandan anladığından çok farklı tezahür edebilir. Mesela Cevdet Paşa'ya göre, on dokuzuncu yüzyıl ortalarında bu kavram, bir Türk askerine *köy meydanından* daha fazla bir şey ifade etmezken; on dokuzuncu yüzyıl sonlarında, Namık Kemal'e, Arabistan'ın Kutsal Şehirleri de dâhil olmak üzere – belki de özellikle bunlar – bütün Osmanlı İmparatorluğunu ifade ediyordu. 1911'de Pantürkist Ziya Gökalp için vatan ne Türkiye ne de Türkistan'dı, geniş Turan ülkesi idi (Lewis 1996: 335-336). Benzer bir şekilde 1923'ün ulusçu/milliyetçi Gökalp'i için vatan “küçük ideal”in karşılığı olarak ve Türkiye Cumhuriyeti'nin politik düzeyde hâkim olduğu Anadolu'ydu. Kısacası vatan fikri Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyetine geçişte, hem konuyla ilgilenen düşünürlerin benimsediği dünya görüşüne göre, hem de dönemin çok boyutlu konjonktürel şartlarına bağlı olarak değişiklikler göstermiştir.

Türk Dil Kurumu (TDK) *Büyük Türkçe Sözlük*'te kavramın eşanlamlı sözcüğü “Yurtseverlik” olarak verilmekte ve vatanseverlik kavramı “...doğduğu yeri, evini, köyünü, müstakil devlet sınırları içinde memleketini sevmektir” diye tanımlanmaktadır (TDK Büyük Türkçe Sözlük (BTS, şeklinde mi yazılsın? 2005)). Bu açıklamadan hareketle “Vatanseverlik”, vatan olarak düşünülen ve sınırları son derece değişken olabilen,

üzerinde yaşanan toprak parçasına beslenen duygusal bağlılık olarak tanımlanabilir. Vatan çok zaman değişken bir kavram olabilmektedir. Bu kapsamda anavatan, atavatan, şehir ve köyvatan kavramları da gündeme gelebilmektedir. Mesela “anavatan” kavramı, bireyin ve mensup olduğu topluluğun fiili olarak yaşamakta olduğu toprakları ifade ederken; “atavatan” kavramı, geçmişte ve belli belirsiz bir tarihte, destanlar hatta efsaneler çağında, uzak geçmişteki ataların hatta ata olarak “varsayılan” kimselerin yaşadıkları uzaklardaki veya yakında bile olsa, sınırları daha az kesin olan bir bölgeyi temsil etmek üzere kullanılmaktadır. Şehir ve Köyvatan ise, insanların birey ve yakın akraba çevresi, komşuları ve sosyal ağları içerisinde bulunan hemşeri ve köylüleri ile birlikte yaşadığı yere atıf yapmak üzere kullanılmaktadır.

Vatan kavramı ülke kavramı ile ilişkili ve çok benzer olsa da farklıdır. Bu farklılık üzerinden gitmek belki vatan kavramının daha iyi anlaşılmasına hizmet edebilecektir. Ülke (pays, country), kişinin doğduğu yere göndermede bulunabildiği gibi, bir topluluğun yaşadığı sınırları belirlenmiş, adlandırılmış ve tanımlanmış bir coğrafi gerçeklik oluşturan “toprak” (territoire) anlamına da gelebilmektedir. ‘Vatan’ın ise ülkeden farklı olarak daha değer yüklü bir kavram olarak kullanımı söz konusudur. Vatan kavramını her zaman için bireyle ilişkiye sokan, onu aidiyet, duygu ve bağlılık ilişkisi temelinde temsil etmeye yönelik olan bu vurgu, vatani ülkeden daha üstün, daha özel bir konuma yükseltmektedir. Başka bir anlatımla vatan sözcüğünün üç farklı semantik boyutundan söz edilebilir: Topraksal (teritoryal), kökensel (vatan tarihsel bir veridir; ataların bıraktığıdır) ve son olarak kolektif/ulusal (ulusun mekânsal boyutu). Ancak milliyetçiliğin, özellikle de Alman milliyetçiliğinin duygusal boyutu vatani aşkın bir değer, mutlak ve o oranda kutsal bir ideal haline getirir. Dolayısıyla vatanla semantik ilişki içinde bulunan, başta vatanseverlik olmak üzere bütün kavramlar duygu alanında ifade edilir: vatan için fedakârlıkta bulunmak, vatan için savaşmak, vatan için ölmek. Zira vatan duygusal olarak bağlı olunan ülke, ataların ülkesidir (Üstel, 2016: 158-159). Özellikle Avrupa için söz konusu duyguların savunulduğu idealler *Haçlı Savaşları* dönemine kadar götürülebilir.

Vatan en dolaysız anlamıyla yakındakilere duyulan sevginin somut bir çerçevesi gibidir. Nitekim F. Nietzsche, ‘yakındakilere duyulan sevgi’yi ‘uzaktakilere duyulan sevgi’den ayırmıştır (Kohn 2012: 135-136). Ne var ki, bu yakınlığın ve uzaklığın mahiyeti önemlidir. Bazen fiziksel olarak yakın olan, moral olarak uzak olan olabileceği gibi, doğrudan en uzaktaki anlamında “öteki” de olabilir. İnsanoğlu zaten ötekini özenle kendine fiziksel olarak yakın olanların arasından seçip çıkarır. Somut olarak kendine uzak olanların onun duygu, düşünce ve değer dünyasında her hangi bir yer işgal etmesi zaten pek muhtemel değildir. Benzer bir şekilde bazen de fiziksel olarak uzak olan yakın olabilir. Bu bağlamda vatanseverlik için fiziksel olarak yakın olan sevilirken; total düşünce ve ideolojilerden milliyetçilik ve ümmetçilik gibi ideolojilerde durum tam tersi tezahür edebilir. Bu ideolojilerde fiziksel olarak uzakta olan pekâlâ daha çok tercihe mazhar bulunabilir. Dolayısıyla her prensip kendi şartları içerisinde geçerlidir. Nietzsche’nin sözünü de bu minvalde düşünmek gerekir ve bu düşünceden hareket edilirse vatanseverlik, bir bakıma kişinin yakınındakine duyduğu sevgidir. Bu sevgi fiziksel olarak yakın olanın moral olarak üstün olması durumudur. Bu durum toplum tiplerinden göçebe, ticaret ve sanayi toplumu için de böyledir ama özellikle toprakla organik bağı bulunan tarım toplumu için insanın en yakını yine en yakınındaki yani yine topraktır. İnsanın üzerinde yaşadığı toprak parçası ve bu toprak parçası üzerindeki her şey ona daha yakındır ve ona duyduğu sevgi uzaktakine duyduğu sevgiden açıkça ayırt edilir. Bununla birlikte, bu sevginin ilk hali hemen vatanseverlik olarak nitelendirilemez.

Bazı düşünürler bu sevgiyi önceleyen durumu farklı isimlerle anmayı daha uygun bulurlar. Bunlardan C. Nicolet bu sevgi için "coğrafi yurttaşlık" nitelemesi yapmayı tercih eder. E. Renan, bu kavrama "tarihsel yurttaşlık" kavramını ilave eder. A. Shaftesbury ise, "toprağın yurtseverliği" ile "cumhuriyetçi politik yurtseverlik" kavram çiftleri üzerinden bu epistemolojiyi yürütür. Ona göre, gerçek yurtseverlik olarak nitelendirdiği "cumhuriyetçi politik yurtseverlik" ile "toprağın yurtseverliği" arasındaki fark, bağlanmanın yoğunluğunda değil, niteliğinde ortaya çıkar. Benzer bir şekilde J. Lipsius, "doğal" ve "politik yurtseverlik" ayrımı yapar (Viroli 1997; Bar-Tal vd., 1997). Son olarak vatanseverliğin ilk ve ilkel biçimi F. Tönnies'in *kan, yer ve düşünce* cemaati tiplmelerinden, yer cemaati tiplemesine uygun düşer (Gezgin, 1997).

Bu kavramlar, insanların fiziksel olarak yakınlarında bulunan kişilere duydukları sevgiyi, onlara atfettikleri moral üstünlüğü ve bu arada vatan sevgisinin ilkel biçimini yazan ve akıl-duygu matrisinde formüle eden kavramlardır. İlerleyen zaman ve gelişen toplumsal şartlar içerisinde sevk-i tabiinin yerini akıl, ham duyguların yerini bedii duygular ve maddi olanın yerini moral değerler aldıkça insanoğlunun her şeyi değiştirdiği gibi, vatanseverlik duyguları da değişecek, dönüşecek ve gelişecektir. Bu ikinci ve ileri safhada bir sevk-i tabii ve bir kaba duygusallık olan birinci tür vatanseverliğin yerini ikinci tür vatanseverlik, yani Tönnies'in düşünce cemaati dediği toplum tipinin vatanseverliği olan cumhuriyetçi, politik ve nihayet *gerçek* vatanseverlik alacaktır.

Antik çağlardan günümüze kadar Avrupa'da ve Yeni Dünyada o dünyaların ve ülkelerin önde gelen düşünürleri vatanseverliği çeşitli şekillerde anlamış, algılamış ve anlatmışlardır. Dolayısıyla ve beklenebileceği üzere vatanseverliğin tek bir tipolojisi söz konusu değildir. Ülkeye, kültüre, coğrafyaya, dine ve zamanın ruhuna göre her dönemde farklı bir vatanseverlik formu öne çıkabilmiş veya vatanseverlik popülerken, sıradan bir duygu veya olumsuzlanan bir his olarak algılanabilmiştir. Bununla birlikte ilk zamanlardan günümüze vatanseverliğin cumhuriyetçi-politik, kralcı-monarşik, toprakçı-hemşerici, dine dayalı ve özgürlükle ilişkili olan özgürlükçü vatanseverlik gibi farklı tipleri gelişip yaygın hale gelebilmiştir.

Vatanseverlik Nedir?

Türkçe literatürde vatan, bölge, yerellik, hemşehricilik gibi kavramları karşılamak üzere yabancı (region) kökenli "rejyon" kelimesini kullanan belki de tek kişi Remzi Oğuz Arık'tır. *Coğrafyadan Vatana* isimli eserinde bu konuya bir bölüm ayırmış ve görüşlerini ortaya koymuştur.

Arık (1983: 38)'a göre iki tür "rejyonalist" vardır. Birincisi siyaset yapar. Buna örnek; imparatorluklar döneminde, sömürgeleri olan yönetimlerde, aile ve aile içi evlilikler sayesinde bir devletten öbürüne katılan topraklarda rastlanandır. "Avrupanın siyasi, mülki tarihinde XVI. asırdan beri gördüğümüz rejyonalistin menşeyini derebeyliklere, Ortaçağ'a dayamak lazımdır." Bu nedenle de; Avrupa'da siyasi rejyonalistin; Ortaçağ yerleşmeleri, o devrin vatan kurma sistemine bağlanmak gerekir. Kendi şatosu, kendi surları içinde soyunun, dininin icaplarına riayetle beraber -hatta başıboş, hatta fizyolojik imkânlar (contingences) a tabi -bir istiklal ile yaşayan bu küçük belde-devlet (Cite-Etat)ler; büyük merkezîyetçi devletler kurulmaya başlayıp bu beylikler onların çerçevesi içine sokuldukça ayaklandılar. İnsan tabiatından tutunuzda cemiyetin, coğrafyanın zaruretlerine kadar bütün amiller, derebeyini dürtüklemiş, onu bu ilhaklar karşısında gerilemeye, kandırılmaya teşvik etmiş gibidir."

İkinci rejyonalist örneği çok daha farklıdır. Bu örneğin aslını hislerimiz, bu hislerin en iptidaisi, fakat en köklüsü olan doğduğumuz, büyüdüğümüz yerlere karşı duyduğumuz tabii sevgiye bağlamak gerekiyor. Fikir, siyaset ve özellikle edebiyat adamları bu sevginin öğelerini çok irdelemişlerdir. “İçtimai insanın karakterini yoğuran coğrafya; onun bütün beşeri temayüllerine oluk ve havuz işi gören sevgiler, kinler, korkular, heyecanlar, doğup büyüdüğümüz yere karşı bağlılığımızın örgüleridir. Ömrümüzde, hiçbir zaman hür olmadığımız bu cemiyet hayatının çemberinden kurtulamayıp çevremize –ancak içtimai insanın duyacağı- derin bir melal ile bakındığımızda; muhayyilemizin bizi alıp götürdüğü tek teselli iklimi olan çocukluk hatıraları bu bağlılığın örgülerindeki sırrı, metafiziği anlatmaya yeter (Arık 1983: 39).

Türkiye dışında konu benzer ama daha değişik boyutlarıyla birlikte tartışılmıştır. Bernard Lewis’e göre, Modern vatancılık veya çağdaş vatanseverlik anlayışı, önce İngiltere’de, sonra Fransa’da kralın devlet olmaktan çıktığı ve devletin kral yerine ulus, halk veya vatanla özdeşleştiği Batı Avrupa’da doğdu (Lewis 1996: 331-332).

Daha önce de belirtildiği gibi, Nietzsche, “yakındakilere duyulan sevgi”yi “uzaktakilere duyulan sevgi”den ayırmıştır. Vatanseverlik, bir bakıma kişinin yakınındakine duyduğu sevgidir. Göçebe, ticaret ve sanayi toplumu için de böyledir ama özellikle toprakla organik bağı bulunan tarım toplumu için insanın en yakını yine topraktır. İnsanın üzerinde yaşadığı toprak parçası ve bu toprak parçası üzerindeki her şey ona daha yakındır ve ona duyduğu sevgi uzaktakine duyduğu sevgiden açıkça ayırt edilir. Bu sevginin ilk hali hemen vatanseverlik olarak nitelendirilemez. Bazı düşünürler bu sevgiyi önceleyen durumu farklı isimlerle anmayı daha uygun bulurlar. Bunlardan Claude Nicolet bu sevgi için “coğrafi yurttaşlık” nitelemesi yapmayı tercih eder. Ernest Renan ise bu kavrama “tarihsel yurttaşlık” kavramını ilave eder (Ferry 2010: 294-295). Bu kavramlar insanların yakınlarına duydukları sevgiyi ve bu arada vatan sevgisinin ilkel biçimini yer ve zaman matrisinde formüle eden kavramlardır.

‘Vatan’ kelimesine üç farklı semantik boyut yüklenir. İlk olarak, topraksal (teritory), ikinci olarak kökensele (ataların bıraktığıdır), son olarak da kolektif/ulusal (ulusun mekânsal boyutu olarak) bir anlam taşır (Beken, 2010). Vatanseverliğin üç boyutu olduğunu beyan etmek, eksik bir saptama olacaktır. Bu üç boyuta en azından dördüncü bir boyut olarak dini alanı da eklemek gerekecektir. Bütün inananların, bütün müminlerin veya aynı dine inanan her hangi bir din topluluğunun yaşadığı bütün bir coğrafyanın vatan olarak görüleceği kabulünden hareketle, dini boyut veya dini alanın da ilave edilmesi realiteye uygun olacaktır. Böyle olunca vatan en azından dört boyutta çok somut olarak tezahür etmiş olacaktır. Bunlar teritoryal, kökensele, ulusal ve dini alan olmak üzere dört vatan boyutu şeklinde sıralanacaktır.

Uzun yıllar, on yıllar, yüzyıllar belki binyıllar boyunca belli bir toprak parçasında yaşayan insanlar için toprağa bağlılık tutarlı ve güçlü bir duygu haline gelir. Bu uzun dönemlerde, yöre halkının her değişen siyasi hanedana, siyasi yapılanmaya ve devlet sistemine bağlılık duyması ve hatta onun taraftarı, partizanı, gönüllü metbuu veya “milliyetçisi” olması garip karşılanabilir ama onun için en temel bağlılık ata toprağında varlığını sürdürmektir ve bu “kutsal” denebilecek varlığını sürdürmenin yanında her yeni gelen siyasi hâkimiyetin, hanedanın taraftarı olmak artık onun için, sıradan veya tolere edilebilecek bir tür faziletli ama kesinlikle zaruri bir “kusur” olarak kalır. Zaman zaman etrafımızda ve birçok ülkede yerel ölçekte görülebilen en milliyetçi kişilerin çoğunlukla farklı kökenden gelenler olması ancak bahsedilen bu “coğrafi yurttaşlık”, “tarihsel yurttaşlık” ve ata toprağına bağlılık duygusunun önemi, önceliği ve kutsallığıyla

açıklanabilir. Bu kimseler, ata toprağına olan bağılılığı etrafında örgülediğı güçlü vatanseverlik duyguları içinde, zamana ve döneme göre değışebilen hanedan ve siyasi yapılanmalara uygun "milliyetçilik"ler geliştirebileceklerdir. Burada daha esaslı duygu ve daha kapsamlı olanı vatanseverliktir. Milliyetçilik ise, onun içinde döneme göre çeşitli şekillerde tezahür edebilecektir.

Milliyetçilikte olduğı gibi, vatanseverlikte de modernist yaklaşımlar ve teoriler söz konusudur. Vatan tarih boyunca hep var olmuşsa da, iddiaya göre vatanseverlik ya belli politik amaçlar için coşturulmuş veya da tümüyle yeniden üretilmiştir. Hans Kohn vatanseverliğin tabir yerindeyse "primordial" bir duygu olmadığı iddiasında olanlardandır. Ona göre vatanseverlik, vatana bağılılığın doğal bir sonucu gibi görülse de, gerçekte tarihsel süreçte yapay entelektüel çabaların eseri olarak üretilmiş ve inşa edilmiştir. Vatan aslında bir insanın doğal olarak sevdiği anayurdu, doğduğu köy, kasaba, şehir yahut kişisel anılarıyla iç içe geçmiş somut detaylarıyla iyi bildiğı, hayatının büyük kısmını üzerinde geçirdiğı küçük bir yöreden ibarettir. Milli sınırların içinde kalan ve büyük bir coğrafi çeşitlilik gösteren kocaman bölgeyse, milliyetçilik çağından önce sadece ufak bir azınlığın gerçekleştirebildiğı seyahatlerle bilinebiliyor, sıradan bir insanın bu bölgeden haberi bile olamıyordu (Kohn 2012: 135). Bu yaklaşıma göre, coğrafyanın yaşanan yer olması çok eskiydi ama geniş kapsamıyla yaşanan yerin 'vatan' olması oldukça yeni bir şeydi. Bir yerin vatan olması, o coğrafya üzerinde yaşayan insanların nesnel durumlarıyla öznel durumlarını, fiili durumlarıyla duygu ve düşüncelerini birleştirmeleri sonucunda oluşabilmiştir. Her ikisinin eşitlenemediğı bir yerde modern anlamıyla vatandan bahsetmenin de çok mümkün olmadığı iddia edilebilir.

Milliyetçilik ve Vatanseverlik Farkı

Gerek alan yazınında gerekse halk dilinde "vatan aşkı" ve "milli sadakat" yurtseverlik ve milliyetçilik aynı anlamlar ifade eden kavramlar olarak birbiri yerine kullanılmıştır. Bununla birlikte, vatanseverlik ve milliyetçilik kavramlarının birbirine yakın ve bir diğeriyle ilişkili oldukları şüphe götürmez ise de, bu kavramlar birbirinden özenle ayrılması gereken farklı kavramlardır.

Günümüzün öne çıkan milliyetçilik uzmanlarından Walker Connor'a göre, Milliyetçilik ve vatanseverlik özensiz bir dille birbirine karıştırılmamalıdır. Ona göre milliyetçilik akıl dışı ilkel bir kuvvettir. "Milliyetçilik ulusun etnik birlik duygusuna dayandığından göçmen milletlerin ulusal sadakatleri milliyetçi olarak tarif edilmemelidir" (Billig 2002: 68). Birleşik Devletlerde sadakat için milliyetçi adlandırması pek uygun düşmüyorsa, bu durumda onu vatanseverlik olarak isimlendirebiliriz. Birleşik Devletler milliyetçiliğın bazı ilkelerini benimsemiş olabilirler ancak bu tam olarak milliyetçilik değildir.

"Bayly'ye göre "vatanseverlikler", milliyetçiliklerin ortaya çıkmasını sağlayan kültürel malzemeyi temin ederler" (Jaffrelot 2010: 26). Her ne kadar ulus ve ulusçuluk vatandan beslense de, ondan farklıdır (Guimor 1998: 146-148). Hatta Baron'a göre, ulusçuluk vatanseverlikten farklı olmanın ötesinde, onu "engelleyen" veya en azından onu kendi bünyesinde toplayan ve mezceden bir kapsayıcılığa sahiptir. Ona göre ulusçuluk anlamına gelebilecek olan merkezi milliyetçiliğın bulunduğu yerde vatanseverliğe bir tür gerek kalmamaktadır: "İnsanın içinde yer aldığı toplumsal grubu kadar, toprağına, köyüne, kasabasına ya da bölgesine olan bağılılığı, merkezi milliyetçilik tarafından engellenmektedir" (Baron 2007: 313).

Karl Deutsch'a göre, "Yurtseverlik patria'da yani ülkede doğan ya da yaşayan bütün insanların çıkarlarını gözetme çabası ve isteği iken milliyetçilik aynı *natio*'dan yani ortak bir atadan gelen ve ortak bir terbiye almış, yani birbirini bütünleyen iletişim alışkanlıkları olan bir gruptan bütün insanların çıkarlarını gözetir. Milliyetçilik etnik grubun bütün üyelerine hitap eder. Yurtseverlik ikamet esasına dayanır..." (Deutsch 1953: 232'den aktaran; Viroli, 1997).

Viroli'ye göre, cumhuriyetçi yurtseverliğin düşmanları tiranlık, despotizm, baskı ve yozlaşma iken milliyetçiliğin düşmanları kültürel kirlenme, heterojenlik, ırksal karışma ile sosyal, politik ve entelektüel bölünmedir. Bu cümleler, yurtseverliğin yandaşlarının kültürel etnik arka planı, gelenekleri ihmal ettiklerine işaret etmektedir. Yurtseverler için birincil değer cumhuriyet ve onun tarafından sağlanan özgür yaşam iken, milliyetçiler için "halkın manevi ve kültürel birliğidir". Yurtseverler ve milliyetçiler farklı idealleri savunmakla beraber içimize farklı sevgi türlerinin tohumlarını atarlar ve varsa eğer bunları yeşertirler. Yurtseverlik müşfik ve cömert bir sevgi, milliyetçilik ise kayıtsız şartsız bir sadakat ve dışlayıcı bağlamında bir sevgi eker (Viroli 1997: 12-13). İkisini bir diğerinden ayıran sadece bağlanılanın kendisi değil, aynı zamanda bağlanmamın niteliğidir.

Milliyetçilik, vatanseverlik, faşizm, ırkçılık gibi sözcükler sıklıkla birbirine karıştırılır. Milliyetçilik ile vatanseverlik arasındaki fark ve bu iki kelimeden birini tercih etmek ideolojik tutumlar hakkında fikir vermektedir. "Vatanseverlik" (patriotism), "milliyetçilik" (nationalism) arasındaki farkı şu şekilde açıklamak mümkün: vatanseverlik özü itibarıyla bir tür milliyetçiliktir. Bir milleti millet yapan değeri, ortak bir vatani paylaşmak olarak kabul ederseniz, vurguyu birlikte yaşanan toprak üzerine yaparsanız bunun adı vatanseverliktir. "Vatandaş" kelimesi, aslında ulus-devletlerin milleti aynı vatanda yaşayan insanlar olarak kabul etmesi anlamına gelir. "Milletdaş" yerine "vatandaş" kelimesinin tercih edilmesi üzerinde çok düşünülmüş ve tartışılmış bir kararı ifade eder. Bu tartışmaların tamamı Fransız İhtilali'ne dayanır. Bugün egemen olan bütün ulus-devletlere özgü milliyetçilik, vatanseverlik olarak tanımlanıyor. Örneğin İngiltere farklı dört milletin, Kraliçe'nin tacı etrafında birleşmesi ve aynı vatani paylaşması ile kendini tanımlıyor. Fransa'da ise Franklar diye bir millet yoktur. Bu yüzden Fransızlar aralarındaki bağı ortak vatanda yaşamak olarak, çok güçlü bir vurguyla ifade ederler. Aynı vatanda yaşayan insanlar bir hukuk etrafında bir araya geliyor ve kendi haklarına sahip çıkıyor. Fransız, vatanseverliğini tanımlamak için kullanılan bir sözdür: "her Fransız öbür Fransız'dan nefret eder, ama her Fransız Fransa'yı sever." Fransa'nın muktedir siyasetçilerinden De Gaulle, vatanseverlikle milliyetçilik arasındaki farkı, birincisini "kendimize benzeyenleri sevmek," ikincisini ise "bize benzemeyenlerden nefret etmek" olarak ayırıyor. Bir arada uyum içinde yaşamının ortak şartını kendi içimizdeki bağları güçlendirerek tanımlamak ile bir günah keçisi bulup ötekinden nefret etmeyi dayanışmanın ön şartına dönüştürmek, vatanseverlik ile milliyetçilik arasındaki fark olarak yaygın bir şekilde görülebilir (Türköne 2012: 19).

Söz konusu ayırım ile ilgili olarak D. Hocoğlu'nun mütaalası şu yöndedir: Vatanseverlik (Patriotism) kavramı Milliyetçilik (Nationalism) kavramından daha kıdemli bir kavram olarak göze çarpmakta olduğu ve birçok düşünür Vatanseverlik'in daha tabii ve daha fitri ve bu sebeple de hem daha sağlıklı ve hem de daha kuşatıcı bir kavram olduğunu ve buna binaen, daha üstün olduğunu ileri sürmektedir. Meselâ George Orwell "On Nationalism" isimli makalesinde (1945) bu konuya hassaten vurgu yaparak ikisinin aynı şey olmadığını, Vatanseverlik'in esas itibarıyla tedafii (savunmacı) olmasına mukabil Milliyetçilik'in ise kudret ve hükmetme arzusundan beslendiğini ve binaenaleyh taarruzî

bir vafsa sâhip olduğunu ileri sürmektedir. Fakat mesele elbette bu kadar basite indirgenemeyecek kadar karmaşık olduğu gibi yanıltıcıdır da. Her milliyetçilik aynı zamanda vatanseverliği de tazammun eder; fakat Vatanseverlik'in esas olarak "toprak-bağlılık" olmasına karşılık, Milliyetçilik bu bağlılığın ötesine ulaşır veya ulaşma temâyülünü taşır: Anadolu Milliyetçiliği'nin toprak-bağlı olmasına karşılık Pan-Türk Milliyetçiliği'nin çok daha geniş kapsamlı ve "ideal" olan bir vatan-bağlılık tazammun etmesi gibi. Diğer yandan, aynı "vatan"a bağlılıktan farklı milliyetçilikler de türetilbilir; Osmanlı'nın parçalanması örneğinde olduğu gibi. Vatanseverlik ile Milliyetçilik arasındaki bağ ve farklılık konusunda Carlton J. H. Hayes şunları söylemekteydi: Milliyet bir vâkiadır ve tarihin zuhurundan beri çeşitli gelişme veya gerileme safhalarında muhtelif milliyetler var olagelmışlerdir. Fakat insanlar milliyetin şuuruna varmadıkça ve onu vatanseverliklerinin baş hedefi yapmadıkça, kültürel ve siyasî milliyetçilikler üretemezler. O halde, vatanseverlik nedir? Evet, "ülke sevgisi"dir. "Sevgi" gibi, düşkünlüğü, duygusal yakınlığı, sadakati içeren bir histir. Şu ya da bu biçimde, onun toplu halde yaşamasının tabîi bir parçası ve aslî bir sacayağı olarak ortaya çıkar. Vatanseverlik menşe ve kökenindeki fitrîliğine karşılık; geniş bir toprakta dağılmış büyük bir milliyetten ziyade sınırlı bir sahadaki küçük bir cemaatle daha tabîi ve gönülden birleşmektedir. Ancak yoğun ve kapsamlı bir eğitim süreci sayesinde ki, mahallî bir insan grubu bütüncül milliyetlerinden tam anlamıyla haberdar olacak ve en yüksek sadakatini ona duyacaktır. Milliyetin temellerini ortak bir dil ve ortak tarihî gelenekler oluşturur. Bunlar, bir eğitim süreci tarafından popüler duygusal vatanseverliğin hedefi haline getirildiğinde, sonuç milliyetçiliktir (Hocaoğlu 2003: 44-55; Ayrıca bk. Bar-Tal vd. 1997: 3).

Görüldüğü gibi antik çağlardan günümüze kadar Avrupa'da ve Yeni Dünyada o dünyaların ve ülkelerin önde gelen düşünürleri vatanseverliği çeşitli şekillerde anlamış, algılamış ve anlatmışlardır. Dolayısıyla ve beklenebileceği üzere vatanseverliğin tek bir tipolojisi söz konusu değildir. Ülkeye, kültüre, coğrafyaya, dine ve zamanın ruhuna göre her dönemde farklı bir vatanseverlik formu öne çıkabilmiş veya vatanseverlik popülerken, sıradan bir duygu veya olumsuzlanan bir his olarak algılanabilmiştir. Bununla birlikte ilk zamanlardan günümüze vatanseverliğin cumhuriyetçi-politik, kralcı-monarşik, toprakçı-hemşerici, dine dayalı ve özgürlükle ilişkili olan özgürlükçü vatanseverlik gibi farklı tipleri gelişip yaygın hale gelebilmiştir.

Özet olarak, milliyetçiliğin zemini soy ve etni iken; vatanseverliğin zemini topraktır. İlki bir tür belirlenmişlik iken; ikincisi daha az oranda bir belirlenmişlik ve daha fazla oranda bir belirlemedir. Benzer bir şekilde ilki ontolojiye yapılan bir vurgu ve üstünlük iddiası iken; ikincisi daha çok bir sevgi, nostalji, bağlanma ve hayranlıktır. Milliyetçilik ontolojik bir birliğin kutsallığı iken; Vatanseverlik daha çok "toprak" üzerindeki insanların bir dayanışmasıdır. Birinciler kendi uluslarının dünyanın en eski, en köklü, en haşmetli, en güçlü, en büyük ve en faziletli milleti olduğunu düşünürken; ikinciler kendi ülkelerinin dünyanın en güzel ülkelerinden biri olduğunu, elbette bunun göreceli olduğunu ama kendi ülkelerinin pekâlâ daha da iyileştirilip, geliştirilip, güzelleştirilebileceğini düşünürler. Milliyetçiler için ulusun iyileştirilebileceğini düşünmek onun daha baştan gelişmemiş, zayıf, niteliksiz olduğunu kabul etmek olacağından, böyle bir düşünce asla kabul edilebilir değildir. Vatanseverler eksikleri olabileceğini kabul ederler ve bu anlamda eleştiriye daha olumlu bakarlar. Oysa milliyetçiler eleştiriye çoğunlukla kendi milliyetine yapılmış bir hakaret ve saldırı olarak algırlar. İlkini benimseyenler başkalarının faziletlerini göremez, görmek istemez veya daha da ötesi bu faziletleri küçümseyebilir hatta olumsuzlayabilirken; kendi faziletlerini aşırı bir şekilde abartma eğiliminde olurlar. İkinciler hem kendi eksiklerini görebilir ve hem de başkalarının faziletlerini kabul ve

teslim edebilirler. İlki geçmişte yapılan hatalara mazeretler üretirken; ikincisi hatalarla yüzleşmeye daha yatkındır. Benzer bir şekilde milliyetçilik birey düzeyinde üyelerinden sadakati ve adanmışlığı talep ederken; vatanseverlik daha çok kendi ülkesine karşı sorumlulukları ön plana çıkarır. Bu kavram ve betimlemelerden hareketle, milliyetçiliğin doğası gereği farklı olana karşı biraz saldırgan veya en azından agresif olduğu, buna karşın vatanseverliğin farklı olana karşı daha yapıcı ve olumlu olduğu söylenebilir. Vatanseverler diğer ülkelerin vatanseverleri ile insanlık ortak paydası altında pekâlâ olumlu, yapıcı ve dostane ilişkiler kurulabileceğini düşünürler. Bu bağlamda vatanseverler için karşılıklı iyi ilişkiler ve karşılıklı kazanma söz konusu olabilir. Oysa milliyetçiler için durum çok farklıdır. Onlara göre diğer milletler ancak kendi kendilerinin dostudur ve kendi milletinin tek gerçek dostu da yine kendisidir. Yine onlara göre, milletler için gerçek dostluk diye bir kavram söz konusu olamaz. Ne var ki, bu iki kavram arasındaki mahiyet farkının bir benzeri, literatürde “cumhuriyetçi yurtseverlik” ve “doğal yurtseverlik” diye adlandırılan kategoriler için de geçerlidir. Buna daha sonra değinilecektir. Bu yorumlardan hareketle denebilir ki, Avrupalı toplumlar genellikle vatansever, Asya ve Afrika ise milliyetçidir. Benzer bir şekilde zengin kuzey vatansever, fakir güney milliyetçidir. Gelişmiş toplumlar vatansever ve geri kalmış olanlar milliyetçidir. Türkiye'nin ise bu bağlamda milliyetçilik çağından vatanseverlik çağına, orada da doğal yurtseverlikten, cumhuriyetçi bir yurtseverliğe geçişin iç içe geçmiş süreçlerini yaşamakta olduğu söylenebilir.

Nicel Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Bu çalışmanın nicel verileri toplamda 1622 kişiyle yapılan anket çalışmasına dayanmaktadır. Bu sayının bölgelere dağılımı değişiklik arz etmektedir. Beklenebileceği üzere en yüksek katılım Doğu Karadeniz Bölgesi'ndendir. Zira çalışma Trabzon merkez alınarak yine bu ilde yürütülmüştür. Bu ilden katılanlar diğer illerden katılanlara göre hem daha fazla hem de değişik yaş ve sosyal düzeylerden katılımcılardır. Trabzonlu katılımcıların sayısı toplamda 769 kişidir. Anket çalışmasına, Türkiye'deki yedi bölgeden katılanların sayısı en yüksek olandan en düşük olanına doğru sırasıyla şöyledir: Karadeniz Bölgesi'nden 1062 kişi; İç Anadolu Bölgesi'nden 157 kişi; Marmara Bölgesi'nden 119 kişi; Doğu Anadolu Bölgesi'nden 86 kişi; Akdeniz Bölgesi'nden 69 kişi; Ege Bölgesi'nden 44 kişi; Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden ise 24 kişi. Trabzon dışından katılan toplam 853 kişinin, belli bir yaş ve eğitim düzeyinde oldukları ilave edilmelidir. Zira bu grubun tamamı Karadeniz Teknik Üniversitesi'nin çeşitli fakülte ve bölümlerindeki öğrencilerinden oluşmuştur. Anlaşılabileceği üzere, özellikle Güneydoğu Bölgesi ve Ege Bölgesi ile ilgili katılımcı sayısı yetersiz durumdadır. Bununla birlikte, karşılaştırma yapılabilmesi ve bir fikir vermesi adına çalışmaya dâhil edilmiştir. Bu nicel özellikler çerçevesinde elde edilen veriler, dokuz kategoride bölgeler arası karşılaştırmaya tabi tutulmuştur. Bölgelere ilave olarak, analize çalışmanın yürütüldüğü il olan Trabzon da dâhil edilmiştir.

Tablolardaki önermeler, tek tek değerlendirildiği gibi, aynı zamanda her bir tablo kendi içinde ölçek olarak da değerlendirilmiştir. Önermeler vatanseverlikten, ülke-vatandan, ulusçu bir anlayıştan ve nihayet cumhuriyetçi bir vatanseverlikten yana oluşturulduğu için, önermelere en yüksek düzeyde olumlu cevaplar, yedi bölge bulunmasından dolayı, yedi (7) rakamından başlayarak bir (1)'e doğru sıralanmış ve puanlanmıştır. Bununla birlikte, ölçek puanları rakam karmaşası yaratmamak adına her tabloya değil, hem az sayıda satırı bulunduğu için hem de önermenin tersinden kurulumunu ve puanlamanın en yüksek desteğe bir (1)'den başlanarak yapılmasını içerdiği için 4. Tabloda örnek olarak gösterilmiştir. Bunun dışındaki tablolarda puanlar her bir tabloda her satıra yazılmak yerine bölgelerin toplam puanı yazılmakla yetinilmiştir.

Böylece en sonunda her bir kategorinin içindeki önermeler düzeyinde bölgelerin aldığı puan toplanarak bir genellemeye varılmaya da çalışılmıştır.

Vatansaverliği Ulusal Sınırlara Taşıyan Yaklaşım: Cumhuriyetçi Vatansaverlik

	Trabzon %	Karadeniz %	Ege Bölgesi	Marmara	Doğu Anadolu	Güneydoğu Anadolu	Akdeniz	İç Anadolu
1.1. Vatansaverliğin sınırları, ülke sınırlarıyla aynıdır!	63.8	63.4	73.17	53.04	54.12	54.17	63.24	56.95
1.2. Ülkemin her yerini, kendi ilimin toprağı gibi görürüm!	84.2	84.3	84.31	85.94	87.1	96.0	84.51	87.2
1.3. Ülkemin çıkarlarını bölgemin ve şehrimin çıkarlarının üzerinde tutarım!	85.7	84.8	80.39	87.3	85.11	84.0	84.29	84.47
1.4. Ülke huzur içinde değilse, yaşadığınız yer de huzur vermez!	93.2	93.3	91.67	91.27	86.96	78.26	94.2	93.87
1.5. Ülkemin her bölgesi için ölümü göze alabilirim!	80.6	79.9	80.0	86.4	76.34	72.0	80.0	83.95
Bölgelerin toplam puanı:	-	21	20	22	18	14	23	26

Tablo 1: Vatansaverliği Ülke Vatan / Umumi Vatan ile İlişkilendiren Önermeler

İlk önermeler kategorisi, vatansaverliği ülke-vatan, diğer bir ifadeyle umumi-vatan ile ilişkilendiren önermeler grubudur. Bu kategoride beş önerme bulunmaktadır. İlk önerme, vatansaverliğin sınırlarının ülke sınırları ile aynı olduğunu ileri sürmektedir. Tablodan da görüldüğü üzere, bu önermeye verilen destek en yüksekten en düşüğe doğru Ege (EB), Karadeniz (KB), Akdeniz (AB), İç Anadolu (İAB), Güneydoğu Anadolu (GAB), Doğu Anadolu (DAB) ve Marmara Bölgesi (MB) olarak sıralanmaktadır. Bu önermede MB'yle ilgili yorum yapmak güç ise de, diğerleri son derece anlaşılır görünmektedir. Ekonomik ve sosyal gelişmişlik düzeyinin görece daha yüksek olduğu kıyı şeridinde vatan kavramı daha bir ulus-devlet sınırlarıyla örtüşmüş görünmektedir. Sosyal şartların daha iyi olmasının beraberinde yer cemaatinden ulusal topluluğa; mekanik dayanışmadan organik dayanışmaya; feodal ilişkilerden, devlet-vatandaş ilişkisine geçişi kolaylaştırdığı ve bu sayede bu bölgelerde vatan anlayışının köy, kasaba ve şehir sınırlarını aşarak ulus-devlet anlamında ülke ile eşitlenmesini sağladığı anlaşılmaktadır.

İkinci önerme, ülkenin her yerini kendi beldesinin, şehrinin toprağı gibi görmeye ilgilidir ve bu önermeye en yüksek destek GAB'nden gelmiş, bundan sonrakiler ise İAB, DAB, MB, AB, EB ve KB şeklinde sıralanmıştır. Sıralamanın bir önceki önermeye kıyasla tam tersine döndüğü söylenebilir. Bunun en akla yakın açıklaması önerme içerisinde geçen "toprak" sözcüğü olabilir. Kırsal bölge menşeli katılımcılar için bu kelime sempatik gelmiş ve bu sebeple önerme fazlaca olumlu olabilir. Eğer böyleyse, bu veri, bu bölgelerle ilgili toprakçı, pastoral, feodal, organik vatansaverlik anlayışının geçerli olduğuna dair öngörünün başka bir delili olarak görülebilir.

Kategorinin üçüncü önermesi kişinin ülkesinin çıkarlarını, kendi şehrinin ve bölgesinin önünde görmesiyle ilgilidir. Bu önermeye bölgelerin verdiği destek, en yüksekten en düşüğe doğru MB, DAB, KB, İAB, AB, GAB ve EB şeklinde sıralanmıştır. MB'nin ekonomik ve sosyal gelişmişlik düzeyi bakımından görece ileri olmasının bu sonuçta etkili olduğu ileri sürülebilir.

Bu kategorinin dördüncü önermesi benzer bir şekilde, ülkenin huzuru ile insanların yaşadığı yerin huzuru arasında ilişki kurmakta olup, önermeye verilen destek en yüksekten en düşüğe doğru AB, İAB, KB, EB, MB, DAB ve GAB şeklinde sıralanmaktadır. Kentleşme ve Sosyo-Ekonomik gelişmişlik düzeyi bu önermede de açık bir şekilde etkili olmuş görünmektedir.

Bu kategorinin son önermesi, vatanseverliği Appadurai ve Fichte'nin öngördüğü üzere "yurttaşın ülkesi için ölme istidadı" ile ilişkilendirmekte olup (Jaffrelot 2007: 63), bölgeler arasında önermeye verilen destek en yüksekten en düşüğe doğru MB, İAB, EB, AB, KB, DAB, GAB şeklinde sıralanmaktadır. Aynı argümanın burası için de açıkça etkili olduğu söylenmelidir.

Bölgelerin yerel vatan yerine, ülke vatani ön plana çıkardığı bu kategorideki beş önermeden her birisi için aldığı puan hesaplandığında, en yüksekten en düşüğe doğru İAB, AB, MB, EB, KB, DAB ve GAB şeklinde sıralandığı görülür. İç Anadolu Bölgesi hariç, Kıyı şeridindeki bölgelerin daha ülke-vatancı bir vatanseverlik anlayışına sahip oldukları görülmektedir. Bunun diğer anlamı, Türkiye'de kentleşmenin yüksek olduğu ve sosyo-ekonomik gelişmenin görece daha iyi olduğu kıyı şeridi bölgelerde vatanseverlik anlayışının yerel, hemşerici, organik ve geleneksel sınırları ve kalıpları aşarak daha bir ulusçu, ülke-vatancı ve cumhuriyetçi bir forma büründüğü şeklindedir.

Diğer yandan, yüzeysel bir yaklaşımla, Trabzon'un da Karadeniz Bölgesi'yle birlikte bu genel değerlendirmeye uygun bir vatanseverlik anlayışına sahip olduğu söylenmelidir. Bununla birlikte, tabloda da görülebileceği gibi, Trabzon beş önermeden üçünde, içerisinde bulunduğu Karadeniz Bölgesi'ne göre daha ülke vatancı bir eğilimdedir. Trabzon'un diğer Doğu Karadeniz illerine (Artvin, Rize, Giresun, Ordu) göre daha gelişmiş, sosyalleşmiş ve toplumsal sirkülasyonu fazla olan bir şehir konumunda bulunmasının, bu eğilimde etkili olduğu söylenebilir.

Vatanseverliği Yerellekle İlişkilendiren Yaklaşım: Hususi-Vatan Anlayışı ve "Mekân Mistisizmi"

	Trabzon %	Karadeniz %	Ege Bölgesi	Marmara	Doğu Anadolu	Güneydoğu Anadolu	Akdeniz	İç Anadolu
2.1. Trabzon insanı, diğer illerin insanına göre ayrıcalıklı bir şekilde daha fazla vatanseverdir!	83.7	76.6	42.0	64.06	53.19	60.0	59.15	58.54
2.2. Benim ilimin insanı diğer illerin insanına göre ayrıcalıklı bir şekilde daha fazla vatanseverdir!	78.2	77.1	60.42	67.8	63.1	50.0	71.01	59.74

2.3. Vatan bazen bütün ülke, bazen de sadece yaşadığın yerdir!	70.9	71.3	72.0	72.44	66.3	52.0	60.0	70.55
2.4. Herkes yaşadığı yeri korur, yüceltirse, ülke de korunmuş ve yüceltilmiş olur!	90.5	90.9	90.0	88.28	86.96	80.0	81.69	90.18
2.5. Doğduğum yerde sağlıklı ve hür isem, ülkenin diğer şehirleri bir şekilde düzelir!	30.8	29.7	27.45	30.71	23.66	28.0	18.31	26.71
Bölgelerin toplam puanı:	-	32	19	29	14	14	14	18

Tablo 2: Vatanseverliği Şehir Vatan / Hususi Vatan ile İlişkilendiren Önermeler

Bu kategorinin ilk önermesi, katılımcılara Trabzon insanının vatanseverliği hakkındaki katılım düzeylerini sormaktadır. Elbette bu önermeye Trabzonluların en yüksek düzeyde ve Karadenizlilerin de diğer bölgelerden daha yüksek düzeyde puanlama yapması beklenirdi ve böyle de olmuştur. İlginç olan, diğer bölgelerin insanının, Trabzonluları neredeyse kendi şehir ve bölgelerinin insanı kadar vatansever addetmeleridir. Tablo 2.1'de görülebileceği üzere, mesela İAB katılımcıları kendilerini küçük bir farkla birlikte, ancak Trabzonlular kadar vatansever gördüklerini beyan etmişlerdir. Burada vatanseverlik algısı düşük olan İAB değil, aksine Trabzonlularla ilgili bu algının bu bölgede daha da yüksek bir orana tırmandığı şeklindedir. Nitekim diğer çalışmalar da bu veriyi açıkça desteklemektedir. KTÜ öğrencileriyle yapılan başka bir çalışmada, Karadeniz dışından Trabzon'a gelen üniversite öğrencilerinin, Trabzonluların olumlu özelliği olarak sıraladıkları özelliklerin başında onların vatanseverliklerini vurguladıkları görülmüştür (Alptekin vd. 2018: 189-218).

Bölgelerin aldığı puanlamanın yekûnuna bakıldığında, en yerelci, şehir-vatancı bölge beklenebileceği üzere Karadeniz Bölgesi olmuştur. Onu Marmara Bölgesi takip etmiştir ki, bu sonuçta, Marmara Bölgesindeki Karadenizlilerin ve özellikle Trabzonluların fazla olmasının etkili olduğu iddia edilebilir. Zira bu nüfusun çocukları üniversite eğitimi almak için yaygın bir şekilde yine KTÜ'yü tercih edebilmektedirler.

Her ne kadar açıkça sorulamamış olsa da, genel verilerden ve gözlemlerden elde edilen kanaate göre şu sonuca varmak mümkündür; Trabzonlu olmayanların doğdukları şehir dışında bir yerde yaşama isteği, Trabzonlulardan daha yüksek tezahür edecektir. Bu anlamda Karadenizliler ülkenin diğer bölgelerinde yaşayanlara göre ve Trabzonlular da Karadeniz Bölgesi'nin diğer şehirlerinde yaşayanlara göre doğdukları topraklara veya memleketim dedikleri yerlere daha fazla oranda ve daha güçlü bir şekilde bağlıdırlar.

Literatürde doğduğu toprağa veya memleketim deyip sahiplendiği toprağa bağlılık hususu memleket sevdası veya memleketçilik denebilecek anlamlarıyla "Topofili" (Topophilia) olarak nitelendirilmekte (Tuan, 1974; Bachelard, 2013) ve bu sevgi etrafında bir "mekân mistisizmi" oluşturulmaktadır (Billig 2002: 92). Bu kavram burada "memleket mistisizmi" veya "şehir mistisizmi" olarak da revize edilebilir. Nitekim Trabzonlularda tespit edilebilecek olan mekân, memleket veya şehir mistisizminin bir benzeri başka şehir halklarında bu düzeyde asla görülememektedir. Bu bağlamda Trabzon'un fethi tarihinin son iki rakamıyla plakasının örtüşmesi mistik bir şekilde anlamlı bulunmakta ve Trabzon'un ayrıcalıklı konumuna güçlü bir işaret olarak görülebilmektedir. Bu bağlamda yerel gazetelerin ana başlıklarında "Burası İmparatorların Diz Çöktüğü Yerdir Aslanım" manşeti atılabilmektedir. Benzer bir şekilde Trabzon ili plaka numarası Trabzon halkı tarafından çeşitli şekillerde mekân mistisizminin sembolü yapılmaktadır. Bunlardan

bazıları “61: Saatlerin ulaşamadığı dakika”; “Orucu bilerek bozarsan 61 gün kefaret tutarsın!”; 61: Kendinden ve birden başka bölüni yoktur”; “6 üstü 1 aşk” şeklindedir. “Bize her yer Trabzon!” söylemi Trabzonlunun mekân mistisizminin diğeri en önemli söylemlerinden birisidir. Trabzonlu Çin seddini ziyarete bile gitse, üzerinde bu sloganın yazılı olduğu boyun bağına açarak poz vermekte ve fotoğraf çektirebilmektedir.

Trabzonlunun mekân mistisizminin başka bir açılımı Trabzon Spor sevgisidir. Bu sevgi bazen bu iki kelimenin baş harfleri olan T-S de kendini gösterirken bazen de takım bayrağının renklerinde, tezahür etmektedir. Mesela Trabzonlu esnaf “Tavuk Shop” ismindeki iki baş harfi sırasıyla mavi ve bordoya boyayarak burada bile dolaylı ve sübliminal bir yolla da olsa mekân mistisizmi yapabilmektedir. Yine benzer bir şekilde inşaat işçisi olarak Arabistan’a giden bir Trabzonlu kişi, Kâbe’den görülebilecek bir konumda bulunan inşaatın balkonuna büyükçe bir Trabzon Spor bayrağı açabilmekte ve tavaf yapmakta olan Türk hacılara buradan bile mesaj verebilmektedir.

Trabzonluların vatanın neresi olduğu konusundaki düşüncelerini araştıran nadir çalışmalardan birisinde bu konuya da ışık tutan veriler elde edilmiştir. Bu çalışma gençler üzerinde yapılmış olup, elde edilen verilere göre Trabzonlu gençler için vatan şu anlamlara gelmektedir: “doğduğum yer”, “benim toprağım”, “Türklerin var olduğu, Türklüğü yansıtabileceğimiz her yer”, “81 ilin tamamı”, “aynı kültürü paylaşabildiğin her yer”, “doğduğum, desteklediğim yer”, “Türk yeri”, “geçmiş, tarih, dökülen kanlar”, “namus” ve “sınırları çizilmiş kara parçası”. Bu anlamıyla katılımcılar için vatan, aynı ortak kültürün paylaşıldığı, yansıtıldığı, yaşatıldığı, Türklere ait olan, onları var eden, sınırları çizilmiş, uğruna fazlaca kan dökülerek korunmuş, doğulan, doyulan ve kan bağıyla bağlı olduklarının desteğinin alındığı toprak parçasıdır (Doğanay 2018: 152). Bu verilerin mevcut olanla uyumlu halde bulunduğu söylenebilir. Trabzon insanının vatan anlayışı, yerelden ulusala geçiş aşamasında olan duyguları yoğun yaşanan bir vatanseverliktir.

Doğduğu yere, toprağına ve memleketine bağlılığıyla Trabzon insanı bir tür F. Tönnies’in cemaat tiplerinden “Yer Cemaatine” tekabül eder. Tönnies cemaat tiplerini *yer*, *kan* ve *fikir* olarak üçe ayırmıştır (Gezgin 1997: 91) ve Trabzonlunun yüksek dozlu mekân mistisizmi, onun bunlardan daha çok “Yer Cemaatine” uyduğuna işaret etmektedir.

Diğeri yandan Trabzon halkı yerel-vatan, ülke-vatan ikileminde Karadenizlilerin konumu ile ülke insanının konumu arasında bir yerde bulunmaktadır. Yerelcilikten bütün ülke anlamında memleketçiliğe, şehir ve hususi vatan anlayışından, ülke vatancılık anlayışına geçiş aşamasında buldukları iddia edilebilir. Ne var ki, diğeri önermelerle ilgili kategorilere bakıldığında aynı Trabzon halkı ülke insanından daha fazla vatansever olarak da görülebilmektedir. Burada iki husus öne çıkmaktadır. İlki, Trabzon insanının hem ülke vatancı ve hem de şehir vatancı karakteridir. İkincisi ise, tek başına ve salt olarak ülke vatan anlamında da Trabzonlular diğeri bölgelerin insanlarına göre daha fazla oranda coşkun vatanseverlik duygularına sahiptirler. Ne var ki, doğup büyüdüğü yer olan Trabzon’un tabii güzellikleri onları şehir vatani da bir ellerinde sabit olarak tutmaya sevk etmektedir. Trabzon’un ve bölge düzeyinde Karadeniz’in tabii güzellikleri onların zihninde ve gönlünde bir “mekân mistisizmi”nin oluşmasına yol açmıştır. Dolayısıyla Trabzon insanı adeta *ne yardan ne serden* vazgeçebilir durumdadır. Her ikisini de eşit derecede ve coşkun duygularla önemseme eğilimindedir. Bir başka yorum, genelde Karadeniz insanının ve özelden Trabzon insanının, milliyetçilik teorilerinden ezeliyetçi (primordialist) teorideki çekirdek etni (core ethni)’nin güçlü olması ölçüsünde etnik grubun ve nihayet ulusun da güçlü ve kararlı olması gibi, Trabzon insanının da yerel vatan duygusunun güçlü olması ölçüsünde umumi vatanseverliği ve ülke vatancılığı da güçlü ve kuvvetli olduğu yolludur.

Diğer alan çalışmalarında da Trabzon halkı son derece vatancı bulunmaktadır. Mesela gençlerle yapılan bir çalışmada gençlerin hem ulusal hem yerel vatani gözettileri, bir ellerinde birini, diğer ellerinde diğerini tutmaya ve bu ikisi arasında bir tür denge gözetmeye devam ettikleri tespit edilmiştir. “Böylece gençlerin kente olan aidiyetlerinin mikromilliyetçi bir tutumla dile getirildiği görülmektedir. Hatta “Bize her yer Trabzon” sözünde olduğu gibi ikisi çoğu durumda iç içe geçmektedir. Türkiye Trabzon’dur, Trabzon ise Türkiye’dir” (Doğanay 2018: 152). Trabzon ve Karadeniz insanı Türkiye’deki tabir yerindeyse “çekirdek vatan anlayışı” en güçlü toplum kesimi olduğu için, umumi vatan veya ülke vatan anlayışı da o derece diğerlerinden daha güçlü ve kuvvetlidir. Olgunun nicel yorumu bu şekildedir ama nitel yorumu pekâlâ farklı olabilir. Nitekim vatanserverlik yazınında güçlü bir şekilde yer verilen “gerçek yurtseverlik” ile “toprağın yurtseverliği” arasındaki farkın, bağlanmanın niceliğinden değil niteliğinden kaynaklandığına dair güçlü vurgu üzerinde daha fazla düşünmeye değer anlamlar barındırır.

Vatanserverliği Milliyetçilik ve Dindarlıkla İlişkilendiren Yaklaşım: Organik Vatanserverlik

	Trabzon %	Karadeniz %	Ege Bölgesi	Marmara	Doğu Anadolu	Güneydoğu Anadolu	Akdeniz	İç Anadolu
3.1. Vatanserver olmak, dindar bir dünya görüşüne sahip olmaktır!	27	26.5	20.0	28.13	18.28	20.0	17.65	25.31
3.2. Vatanserver olmak, milliyetçi bir dünya görüşüne sahip olmaktır!	71	70.8	70.0	71.09	62.77	60.0	69.57	72.56
3.3. Milliyetçi ve dindar olmadan da vatanserver olunabilir!	69.3	69.1	52.38	67.23	82.56	75.0	65.71	72.73
Bölgelerin toplam puanı:	-	15	15	18	6	7	11	15

Tablo 3: Vatanserverliği Milliyetçilik ve Dindarlıkla İlişkilendiren Önermeler

Vatanserverliğin milliyetçilik ve dindarlıkla ilişkilendirilmesini, milliyetçilik teorilerinde yer alan ve milliyetçiliği dil ile yakın hatta ayrılmaz bir ilişki içerisinde düşünen yaklaşımlara istinaden “organik” kavramı ile nitelemek mümkündür (Özkırmımlı 2009: 33-40). Tablodan da görüldüğü üzere, vatanserverliği dindarlıkla ilişkilendirmede en öne çıkan bölgeler MB, KB ve İAB’dir. Benzer bir şekilde, vatanserverliği milliyetçilikle ilişkilendiren bölgeler ise yine bu bölgeler olup, sadece sıralama İAB, MB ve KB şeklinde değişmiştir. Bu kategorinin üçüncü önermesi mantığı tersten kurduğu için, puanlamada en yüksek puan en yüksek katılımı gösterene değil, aksine en düşük katılımı gösteren bölgeye verilmiştir. Dolayısıyla milliyetçi ve dindar olmadan vatanserverliğin olmayacağını iddia eden bölgeler sırasıyla EB, AB ve MB şeklinde tezahür etmiştir. Bu arada Trabzon bu kategorideki her üç önermeye de KB’nden daha yüksek destek vermiştir. İlk iki destek “organik vatanserverlik” bağlamında değerlendirilebilirse de, üçüncüsü tam tersi istikamette olduğu için, Trabzonluların coşkun duygularıyla, her hal ve şartta vatanserver olunabileceği yönlü kabulleriyle ilişkili görülebilecektir. “Her hal ve şartta” meydan okuması, sınır ve engel tanımazlığı, ısrarı, gözükaralığı, tabir yerindeyse “kabadayılığı”

Trabzon insanında var olan bir özelliktir ve kendini en güzel *Bize her yer Trabzon* klişesinde ifade etmiştir.

Trabzonlular bu kategoride yer alan üç önermeden ikisine Türkiye ortalaması ve Karadenizlilerin desteğinden daha yüksek bir oranla destek vermektedirler. Bunun diğer anlamı, Trabzonluların vatanseverliği din ve milliyetçilikle ilişkilendirme noktasında ülke genelinden ve Karadeniz genelinden daha önde oldukları şeklindedir. Bu kategorinin üçüncü önermesi ayrıca incelenmeye değerdir. Bu önerme “Milliyetçi ve dindar olmadan da vatansever olunabilir” şeklindedir ve Trabzon halkı bu önermeye Karadeniz ortalamasının üzerinde ve Türkiye ortalamasının altında bir destek sunmuştur. Daha önce vurgulanan Karadeniz ve Türkiye ortalaması arasında bulunma pozisyonu yine kendi göstermiş durumdadır. Trabzonluların bu ikircikli pozisyonunu her hal ve şartta vatansever olmaktan taviz vermek istemedikleri şeklinde yorumlamak mümkündür. Hem vatanseverliğin dindarlık ve milliyetçilikle yakından ilişkili olduğunu düşünüyorlar ve hem de bunlar olmaksızın da vatansever olunabileceğini kestiriyorlar. Burada esas tutumun vatanseverlik tutumu olduğunu ama tercihen milliyetçiliğin ve dindarlığın bir arada bulunmasını da onayladıkları şeklinde bir yorum yapılabilir. Vatanseverlik onlar için esas ve kaçınılmaz, milliyetçilik ve dindarlık ile birlikteliği ise idealdir. Daha başka bir ifadeyle milliyetçilik ve dindarlık gerek şart, vatanseverlik ise yeter şarttır. Muhtemelen Trabzonlulara “vatansever olunmadan da milliyetçi ve dindar olunabilir!” diye bir önerme sunulsaydı buna Türkiye ortalamasının çok çok üstünde açıkça olumsuz cevap vereceklerdi.

Vatanseverliğin Kurumsal/Resmi Formu: Devletçi Vatanseverlik

	Trabzon %	Karadeniz %	Ege Bölgesi	Marmara	Doğu Anadolu	Güneydoğu Anadolu	Akdeniz	İç Anadolu
4.1. Vatandaş, devlete kayıtsız şartsız itaat etmelidir!	50.7	48.37	38.644	36.751	37.933	45.836	37.682	43.875
4.2. Devletçi bir yaklaşıma sahip olmadan da vatansever olunabilir!	56.9	55.81	38.07	53.234	52.135	52.06	54.292	53.993
Bölgelerin Toplam Puanı:	-	8	11	5	8	12	4	8

Tablo 4: Vatanseverliği Devletçilikle İlişkilendiren Önermeler

Vatanseverliği devlet ile ilişkilendiren bu kategorinin ilk önermesine en yüksek desteği KB, GAB ve İAB sunmuşken; ikincisine en yüksek desteği KB, AB ve İAB'leri sunmuştur. Ne var ki, ikinci önerme ters bir mantıkla oluşturulduğu için, önermeye en düşük desteği veren bölgelerin vatanseverliği devletçilikle ilişkilendirmesi söz konusu olacağından EB, GAB ve DAB öne çıkar. Karadeniz Bölgesi'nin her iki önermeye de en yüksek desteği sağlaması hem devletçi ve hem de her hal ve şartta vatanseverci coşkun yaklaşımıyla ilişkili görülebilir. Benzer bir şekilde Trabzon her iki önermeye de Karadeniz Bölgesi'nden daha yüksek destek sağlamış olmakla bu yoruma fazlasıyla tabidir.

Bu kategorideki önermelere Trabzonlu katılımcılar Karadeniz ve Türkiye ortalamasından daha yüksek oranda destek sunmuşlardır. Bu yüksek oranlı destek ile Trabzonlu katılımcı önermeleri olumlulamakta ama bir tür “devletçi olmadan vatansever

olunamaz" mesajı içeren kategori olumsuzlamaktadır. Yani ilk bakışta, devletçi olmadan da vatansaver olunabilir gibi bir cevap verdiği sanılabilir. Ne var ki, Trabzonlu katılımcı burada vatansaverliği olumlayabilmek, vatansaver olabilmek adına devletçilikten muvakkaten ödün vermiş durumdadır. Devletçilik her ne kadar kendisi için çok önemli de olsa, vatansaverliğin daha önemli olduğunu ve eğer birinden ödün vermesi veya vazgeçmesi gerekirse bu vatansaverlik olmayacaktır mesajı vermektedir. Bu nedenle bu önermeye verilen ikircikli cevabı iyi anlamak ve buna göre yorumlamak icabedecektir. Sonuç itibariyle Trabzon halkının kesinlikle devletçi bir vatansaverlik tutumuna sahip olduğu söylenebilir. Sadece bunlar içerisinde bir sıralama yapmak icabederse o takdirde vatansaverliği daha öne alma eğiliminde olduğu anlaşılmaktadır.

Vatansaverliğin Fedakârlıkla İlişkilendirilmesi: Alturist Vatansaverlik

	Trabzon %	Karadeniz %	Ege Bölgesi	Marmara	Doğu Anadolu	Güneydoğu Anadolu	Akdeniz	İç Anadolu
5.1. Vatansaver olmak, yaşadığın ülkeyi karşılıksız sevmektir!	92.4	93.1	94.12	93.75	92.55	96.0	97.14	93.87
5.2. Kişi, zor zamanlarında ülkesi için karşılıksız çalışabilmelidir!	92.3	93.1	90.2	96.85	92.55	92.0	92.96	95.06
5.3. Kişi, vatani için her şeyi göze alabilmelidir!	93.4	93.9	94.12	96.85	88.17	88.0	95.71	96.93
5.4. Ülkem için faydalıysa, Büyükşehir uygulamasının yaşadığım şehirde alınmasına rıza gösteririm!	74.6	71.4	70.45	67.23	70.59	66.67	71.43	67.52
5.5. Ülkem için faydalıysa, ilimdeki milletvekili sayısının azaltılmasına rıza gösteririm!	76.7	75.3	68.18	78.15	67.82	70.83	75.36	72.44
Bölgelerin toplam puanı:	-	21	16	25	12	13	29	24

Tablo 5: Vatansaverliği Fedakârlıkla İlişkilendiren Önermeler

Beşinci kategori önermeler vatansaverliği fedakârlıkla ilişkilendirmektedir. Bu bölümdeki fedakârlık daha çok kişisel ve siyasi anlamda toplumsal özveri ile ilişkilidir. Bu kategorideki beş önermeye en yüksek düzeyde destek sunan bölgeler sırasıyla AB, MB, İAB ve KB'dir. İç Anadolu Bölgesi haricindeki bölgelerin yine kıyı şeridi bölgeleri olduğu dikkatten kaçmamaktadır. Trabzon'un da Karadeniz'le birlikte fedakar bir profil ıvığı görülmektedir.

Bu kategorideki beş önermeden üçüne Trabzonlu katılımcılar Karadeniz ortalamasının üstünde destek vermişlerdir. Özellikle son iki önermeye verilen bariz destek dikkate değerdir. Buradaki anahtar sözcüklerin "ülkem için faydalıysa" sözcükleri olduğu düşünölmektedir. Trabzon insanının zihin dünyasında "ülke çıkarı" veya "ülke menfaati" ok müstesna bir yere sahiptir. Konu doğrudan bu noktaya işaret edince Trabzonlular için adeta "akan sular durmaktadır." Nitekim diğer kategorilerde de "ülkem için faydalıysa" diye başlayan önermeler mevcuttur ve Trabzonlular bu önermelere de aynen bunlarda olduğu gibi, yüzdelerle farklarla birlikte hem Karadenizlilerden ve hem de Türkiye ortalamasından daha yüksek oranda destek sunmuşlardır. Bu verilerden hareketle,

Trabzon insanının vatan anlayışının bir ülke konseptine sahip olduğu, Trabzon'un bir parça olarak bütün içerisindeki yerinin son derece bilincinde olduklarını gösterdiği iddia edilebilir. Bununla birlikte, başka önerme gruplarındaki aksi yönlü cevaplar, Trabzon insanının başka yerlerde de gördüğümüz karmaşık, karşılıklı, şartlı, fiili gereksinimleri gözetken, ikircikli zihin dünyasıyla ilişkili olarak görülebilir.

Vatanseverliği Ekonomik/Mali Durumla İlişkilendiren Yaklaşım: “Duygusal” Vatanseverlik

	Trabzon %	Karadeniz %	Ege Bölgesi	Marmara	Doğu Anadolu	Güneydoğu Anadolu	Akdeniz	İç Anadolu
6.1. Alışveriş yaparken yerli malını, yabancı malına tercih ederim!	64.6	66.6	52.0	62.5	58.51	52.0	69.01	62.2
6.2. Vergimi severek, zamanında veririm!	83.1	82.7	78.43	81.6	75.82	83.33	80.0	77.99
6.3. Doğduğum yer değil, doğduğum yer vatanımdır!	43.3	46.5	52.27	40.34	56.47	50.0	49.28	54.49
6.4. Başka bir ilde, mevcut aylık kazancımın en az iki mislini teklif eden bir iş bulursam oraya taşınırım!	53.8	54.5	55.81	58.97	56.32	54.17	68.57	66.23
6.5. Başka bir ülkede, mevcut kazancımın en az iki katı kadar kazanacağım bir iş bulsam, o ülkeye göç ederim!	30	28.5	34.88	34.75	37.21	20.83	25.0	29.22
6.6. Ülkem için faydalıysa, yerel ürün ekimine son vermeye rıza gösteririm!	45.9	43.9	36.36	43.7	40.23	33.33	39.13	47.13
Bölgelerin toplam puanı:	-	35	17	28	14	28	26	21

Tablo 6: Vatanseverliği Ekonomik ve/veya Mali durumla ilişkilendiren Önermeler

Bu kategoride vatanseverlik ekonomik ve mali durumlarla ilişkilendirilmekte olup, toplamda bu önermelere en yüksek desteği sunan bölgeler sırasıyla KB, GAB, MB ve AB'dir. Karadeniz Bölgesi'nin bu gruptaki önermelere açık ara büyük destek sağladığı dikkate değerdir. Üç, dört ve beşinci önermeler tersinden kurulduğu için, bu önermelerde puanlama da tersinden yapılmıştır. Karadeniz'le birlikte Trabzon'un da vatanseverliği, ekonomik/mali durumun ötesinde ve üstünde gören derinlikli bir yaklaşıma sahip olduğu görülmüştür.

Vatansaverliği Vatandaşlık İle İlişkilendiren Yaklaşım: Cumhuriyetçi Vatansaverlik

	Trabzon %	Karadeniz %	Ege Bölgesi	Marmara	Doğu Anadolu	Güneydoğu Anadolu	Akdeniz	İç Anadolu
7.1. Türk olmayan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları da Türkiye vatansaveri olabilir!	77.2	77	63.64	85.71	79.31	70.83	84.29	85.35
7.2. Özgürlükçü (Liberal) bir dünya görüşüne sahip olmak, vatansaver olmaya engel değildir!	71.6	73.7	65.91	79.83	86.05	91.3	68.57	78.85
Bölgelerin toplam puanı:	-	6	2	12	10	9	7	10

Tablo 7: Vatansaverliği Vatandaşlık Bağı ile İlişkilendiren Önermeler

Yedinci kategori vatansaverliği vatandaşlık bağı ve bu bağlamda düşünölebilecek olan liberalizmle ilişkilendirmektedir. Bu kategorideki önermelere en yüksek desteği sırasıyla MB, DAB, İAB ve GAB sunmuştur. Karadeniz'le birlikte Trabzon'un bu kategori bakımından biraz farklı bir yaklaşıma sahip olduğu söylenebilir. Verilere bakılırsa Karadeniz'le birlikte Trabzon biraz daha etnik bağlamı olan, bu arada Türklüğe vurgu yapan ve biraz da devletçi, resmi söylemci bir vatansaverlik anlayışına eğilim göstermekte olup, liberal yaklaşıma mesafeli durmakta olduğu anlaşılmaktadır.

Yedinci kategorideki önermelere pozitivist bir yaklaşımla bakıldığında Trabzonluların Karadenizlilerle birlikte vatansaverliği vatandaşlık bağına istinaden düşünmediği ortaya çıkar. Trabzonlular için vatansaverlik vatandaşlık bağına iliştileremeyecek kadar önemli bir konu olup, bu bağı aşan bir mahiyete sahiptir. Salt vatandaşlık bağıyla hâsil olacak bir vatansaverliğin muhtemelen yapay olacağını ve belki tam da bu sebeple yetersiz kalacağını düşünmektedirler. Bu yönüyle hem Trabzon'un ve hem de Karadeniz'in vatansaverlik anlayışının sivil bir vatansaverlik anlayışı olmadığı, pekâlâ muhafazakâr ve tutucu olduğu düşünölebilir. Benzer bir şekilde bu kategorinin diğer önermesi bağlamında Trabzonluların Karadeniz ortalamasından da daha düşük bir oranda özgürlük yanlısı olduğu ve bu konuda her ikisinin Türkiye ortalamasının altında kaldığı belirtilmelidir. Bu oranlarla önce Trabzonluların ve ardından Karadenizlilerin Türkiye geneline kıyasla özgürlüğu daha az tolere etme eğiliminde olduğu ve pekâlâ vatansaverliği de özgürlükle daha azalan bir oranla ilişkilendirme temayülünde olacağı söylenebilir. Benzer bir şekilde bu sonuçlarla Trabzonluların vatansaverlik anlayışının vatandaşlık esasına dayalı, asgari düzeyde olsun modern özellikleri haiz bir vatansaverlik anlayışı olmadığı iddia edilebilir.

Vatanseverliği Çoğulculukla İlişkilendiren Yaklaşım: Çoğulcu Vatanseverlik

	Trabzon %	Karadeniz %	Ege Bölgesi	Marmara	Doğu Anadolu	Güneydoğu Anadolu	Akdeniz	İç Anadolu
8.1. Komşumun farklı bir şehirden olması beni hiç rahatsız etmez!	85.7	86.9	84.09	90.6	81.61	87.5	84.29	89.1
8.2. Evleneceğim veya çocuğumun evleneceği kişinin hemşerim olması çok önemlidir!	32.6	30.8	16.28	29.41	21.18	12.5	17.65	24.84
Bölgelerin toplam puanı:	-	5	8	9	5	12	8	9

Tablo 8: Vatanseverliği Çoğulculukla ilişkilendiren Önermeler

Bu kategorideki önermeler doğrudan vatanseverliğe vurgu yapmasa da, ortak yararı ve toplumsal düzeni çoğulculukla ilişkilendiren mahiyete sahip olup, buradaki önermelere en yüksek desteği sunan bölgeler sırasıyla GAB, İAB ve MB şeklindedir. Karadeniz’le birlikte Trabzon’un bu bölgelerden farklı olarak biraz daha yerelci ve tektipçi yaklaşıma sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Vatanseverliği Futbol İle İlişkilendiren Yaklaşım: Takımcı Vatanseverlik

	Trabzon %	Karadeniz %	Ege Bölgesi	Marmara	Doğu Anadolu	Güneydoğu Anadolu	Akdeniz	İç Anadolu
9.1. Vatansever olmak, yaşadığın şehrin futbol takımını desteklemektir!	42.9	39.3	28.0	24.6	35.48	29.17	28.57	37.04
9.2. Rakip ulusal futbol takımı, yabancı bir futbol takımı ile maç yaparken, yabancı takımı değil, yerli takımı desteklerim!	87.1	87.3	79.55	87.39	90.59	91.3	91.04	90.45
9.3. Milli maçları, kadroya kendi tuttuğum takımdan oyuncu alınmasa dahi yine de coşkuyla izlerim!	74.6	81.5	72.73	82.2	82.76	91.67	85.51	81.41
9.4. Komşu ilin futbol takımının şampiyon olmasını, bir İstanbul takımının şampiyon olmasına tercih ederim!	64	60.6	34.09	41.18	50.57	41.67	41.18	47.77
Bölgenin toplam puanı:	-	7	14	18	14	23	20	13

Tablo 9: Vatanseverliği Futbol ile ilişkilendiren Önermeler

Son kategorideki önermeler vatanseverliği spor bağlamında futbol ile ilişkilendirmekte, futbol üzerinden bölgelerin ve bu arada Trabzon'un şehir-vatancı mı yoksa ülke-vatancı mı bir yaklaşıma sahip olduğu tespit etmeye çalışmaktadır. Önermelerden ikisi yerelci bir yaklaşımla oluşturulduğu için bu önermelerde puanlama da bekleneceği üzere tersinden başlanarak yapılmıştır. Sonuçta bu kategorideki önermelere en yüksek desteği GAB, AB ve MB sunmuştur. Karadeniz Bölgesi'yle birlikte beklenebileceği üzere Trabzon'un en düşük puanla futbol üzerinden şehirci, şehir-vatancı, hemşerici ve yerelci bir yaklaşıma sahip olduğu açık bir şekilde ortaya çıkmıştır. Şehrinin futbol takımı söz konusu olduğunda Karadenizliler ve Trabzonlular için öncelik takımlarıdır ve "önce can sonra canan" gelir.

Dokuzuncu ve son kategorideki önermeler vatanseverliği futbol ile ilişkilendiren önermelerdir. Dokuzuncu ve son kategorideki cevaplara rakamsal ve pozitivist bir yaklaşımla bakıldığında Trabzon insanının Karadeniz-dışı Türkiye geneline göre çok daha yüksek oranlarla yerelci ve şehir-vatancı bir tutum benimsediği ortaya çıkmaktadır. Bu kategori bağlamında Karadeniz insanı da yerelci düşünse de, tabir caizse "şampiyonluk" Trabzonluların uhdesinde bulunmaktadır. Bu sonuçların hem Trabzon ve hem de Karadeniz için modern ve sivil olmayan bir vatanseverlik anlayışına sahip olduğuna dair verileri güçlendirdiğine şüphe yoktur.

Bu grupta dört tane önerme bulunmakta ve futbol takımı sevgisi ve taraftarlığı üzerinden dolayı olarak da olsa, vatanseverlik duygusunun yerelci, şehirci ve hemşerici mi yoksa sivil ve ulusal bir vatanseverlik mi olduğunu tespit etmeye çalışmaktadır. Bu kategorideki ilk önerme "Vatansever olmak, yaşadığın şehrin futbol takımını desteklemektir!" şeklindedir ve Trabzonlu katılımcı bu önermeye açık ara daha fazla destek sunmuştur. Bu destek Karadeniz ortalamasından % 3 kadar, Türkiye ortalamasından da % 7 daha fazladır. Üstelik Türkiye ortalaması Karadeniz çıkarıldıktan sonra alınırsa bu takdirde Trabzon ortalaması Türkiye ortalamasından % on dört puan kadar daha yüksektir ki, anketteki en yüksek yüzdeleri fark da bu önermede gerçekleşmiş olmaktadır. Buradan Trabzon halkının, yaşadığı şehrin futbol takımını desteklemeyi çok önemli gördüğü hatta bunu bir tür vatanseverlik olarak da nitelendirdiği belirtilmelidir. Bu önermeye verilen yüksek destek, pozitivistik bir bakış açısıyla pekâlâ yerelci, şehirci, hemşerici bir vatanseverliğin güçlü bir emaresi olarak okunabilir. Bununla birlikte, daha zor ve karmaşık da olsa, yorumlayıcı bir okumayla bu desteğin aynı zamanda umumi ve ülke vatancı bir tutum olduğu da söylenebilir. Nitekim Ernest Renan'ın ifade ettiği "ulus, her gün yenilenen bir plebisittir!" sözü Trabzonlular için Türkiye'ye "ulus, her hafta oynanan Trabzonspor maçıdır" şeklinde uyarlanabilir. Trabzon halkı ve Trabzonspor taraftarları her ne kadar diğer şehirlerin takımları ile kıyasıya bir rekabet içerisine giriyorlarsa da, yine onların üzerinden ve onlarla yaptıkları maçlar sayesinde ulusal gündeme bağlanmaktadır ve ulusal konseptin bir parçası haline gelmektedirler. Her ne kadar söz konusu rekabet bir tür "düşmanlık" olarak da görülebilirse de, yorumlayıcı bir bakış açısıyla pekâlâ her takım bir diğerinin referans grubunu temsil edebilmekte, rekabet dolayımı bir şekilde yerel ulusala bağlanmaktadır. Spor üzerinden geliştirilen bu diyalektik ilişki, Trabzon halkının ve Trabzon kimliğinin bir ayağı yerelde, diğeri ulusalda ve hatta küreselde olan bir işleve taşınmasına aracı olmaktadır.

Bu kategorinin ikinci önermesi "Rakip ulusal futbol takımı, yabancı bir futbol takımı ile maç yaparken, yabancı takımı değil, yerli takımı desteklerim!" şeklindedir ve Trabzonlu katılımcı bu önermeye hem Karadeniz ve hem de Türkiye ortalamasının altında bir destek

sunmuştur. Bunun anlamı, Trabzonspor taraftarının yabancı bir takımla da oynasa, rakip bir futbol takımını desteklemekte Karadeniz ve Türkiye ortalamasına göre daha az coşkulu olacağı şeklindedir. Bunu somutlaştırmak gerekirse, Trabzonspor taraftarı mesela Fenerbahçe-Manchester United maçında Fenerbahçe'ye vereceği destek hem Karadeniz ortalamasının ve hem de Türkiye ortalamasının daha altında olacaktır. Belki de daha çok Fenerbahçe'yi düşünerek Trabzonlular bu önermeyi böyle cevaplamış olabilirler. Dolayısıyla bu önermeye verilen desteğin en düşüğü dahi, % 80'lerin üzerinde bile olsa Trabzonluların desteğinin en düşük desteği temsil etmesi bu çalışmanın hipotezleri açısından anlamlıdır. Trabzonluların vatanseverliğinin bu anlamda daha az ulusal boyutlu, daha çok yerel boyutlu, şehir vatancı olduğu düşünülebilir. Bununla birlikte, diğer bir çok önermede görüldüğü üzere, Trabzonlu katılımcılar diğer Karadenizli katılımcılara kıyasla daha az yerel düşünürken burada neden bölge içinde en yerelci, hemşerici ve şehir vatancı oldukları sorgulanmalıdır. Bunun sebebinin Trabzonspor'un özel durumu olduğu açıktır. Trabzonlular kendi şehirlerinin takımının Türkiye 1. Ligindeki iddialı duruşu, imajı ve pozisyonundan dolayı böylesi bir reflekste bulunmuş olabilir. Nitekim diğer Karadeniz şehirlerinin böylesi iddialı bir takımları mevcut değildir ve belki de pekâlâ bu sebepten dolayı bu konuda Trabzonlulara göre daha rahat bir halde bu önermeyi cevaplamış olabilirler. Burada diğer büyük takımların iddialı durumları kafa karıştırabilecektir ama o takımların buldukları şehirlerin Trabzon gibi bir bölgesel, yerel ve klişe ifadesiyle "taşra" ve "Anadolu şehri" olmaması bir yana Türkiye'nin en büyük ve beynelmilel şehirleri olmaları dolayısıyla o takımların taraftarlarının zaten yerelci bir hissiyata sahip olmaları da beklenmezdi. Bu sebeple Trabzonlu katılımcıların bu önermeyi görece daha az ülke-vatancı anlama gelecek şekilde cevaplamaları bir nebze olsun anlaşılabilir bir durumdur.

Bu kategorinin üçüncü önermesi "Milli maçları, kadroya kendi tuttuğum takımdan oyuncu alınmasa dahi yine de coşkuyla izlerim!" şeklindedir ve Trabzonlu katılımcılar bu önermeye hem Karadeniz ve hem de Türkiye ortalamasının epey altında bir destek sunmuşlardır. Önermeye destek oranındaki düşüklüğün % beş altı puanı bulması dikkat çekicidir ve diğer önermelerde olduğu gibi pozitivist bir bakış açısıyla kısıdan ve kolayca Trabzonluların yerelci, hemşerici ve şehir vatancı tutumuyla ilişkilendirilebilecek ise de, yorumlayıcı bir bakış açısıyla pekâlâ hafifletici sebeplerinin ve mazeretlerinin bulunabileceği söylenebilir.

Bu kategorinin son önermesi "Komşu ilin futbol takımının şampiyon olmasını, bir İstanbul takımının şampiyon olmasına tercih ederim!" şeklindedir ve hem Karadenizli katılımcı hem de Trabzonlu katılımcı bu önermeye Türkiye ortalamasından epey yüksek oranlı destek sunmuştur. Hatta Türkiye ortalaması Karadeniz dışı olarak hesaplandığında birçok önermede bindelik farklarla rakamlar değişirken; burada fark % yirmiyi aşabilmektedir. Bunun pozitivist bakış açısıyla diğer anlamı, Karadeniz insanının Türkiye'nin diğer yerlerine göre daha bölgeci düşündüğü şeklindedir. Bu anlamda Trabzon daha da önde görünmektedir. Bununla birlikte, daha önceki önermeler için de belirtildiği üzere, yorumlayıcı sosyoloji bakış açısıyla bakıldığında durumun bütün bütün böyle olmadığı da anlaşılacaktır. Nitekim ülkenin diğer bölgelerinde ve şehirlerinde İstanbul takımları ile rekabet edebilecek belli bir takım ve bu anlamda bir gelenek ortaya çıkabilmiş değildir. Karadeniz insanı Trabzonspor özelinde pekâlâ böylesi bir hafıza, imaj ve geleneğe sahiptir ve bu bağlamda Karadenizli katılımcıların hafifletici sebeplerinin bulunduğu; sadece bu önermenin cevabına bakarak Trabzonluların ve bütün Karadenizlilerin tümüyle yerelci, bölgeci ve bu anlamda tutucu ve nihayet ülke-vatan bilincinden uzak oldukları sonucuna ulaşılması pekâlâ yanıltıcı olacaktır. Bu kategorideki

önermelere verilen cevaplar bir arada değerlendirildiğinde Trabzonlu katılımcıların kendi şehirlerinin futbol takımlarını desteklemeyi vatanseverliğin önemli bir ögesi olarak gördükleri sonucuna kesinlikle varılabilir. Bu bağlamda vatanseverliği yerelden ulusala, merkezden muhite doğru tasarlamakta ve yakın şehirlerin futbol takımlarını desteklemeyi bu bağlamda daha öncelikli ve daha vatanseverlikle ilişkili olarak kabul etmektedirler.

Sonuç

Dokuz kategori topluca ele alındığında, vatanseverliği umumi vatanla ilişkilendiren önermeler kategorisi bakımından Trabzon insanı az farkla da olsa ülke-vatancı, hususi vatanla ilgili kategori bakımından net bir şekilde hususi-vatancı; vatanseverliği milliyetçilik ve dindarlıkla ilişkilendiren önermeler bakımından milliyetçi ve dindar bir vatancı duruşa sahip ama tercih durumunda net bir şekilde salt vatansever; konuyu devletçilikle ilişkilendiren kategori bakımından devletçi bir vatansever ama tercih durumunda net bir şekilde salt vatansever; konuyu fedakârlıkla ilişkilendiren önermeler bakımından az farkla daha az fedakâr; vatanseverliği ekonomik, mali durumlarla ilişkilendiren önermeler kategorisi bakımından yerelci, yerlici ve millici; vatandaşlık bağıyla ilişkilendiren kategori açısından vatandaşlık bağına önemsiz gören “organik” bir vatanseverlik yanlısı; çoğulculukla ilgili kategori bakımından çoğulcu olmayan; futbol ile ilişkili kategori bakımından kesinlikle hususi/şehir-vatancı bir tutuma sahiptir. Dolayısıyla Trabzon insanının vatanseverlikle ilişkili tutumu sırasıyla ülke-vatanseverliği, duruma göre şehir-vatanseverliği, milliyetçi ve dindar vatanseverlik ama tercih durumunda salt vatansever, devletçi vatansever ama tercih durumunda salt vatanseverlik, ihtiyatlı bir fedakârlık içeren vatanseverlik; yerelci, yerlici ve millici; cumhuriyetçi değil organik vatanseverlik; çoğulculuğa ihtiyatla yaklaşan monolitik vatanseverlik; spor üzerinden kesinlikle yerelci, hususi-vatancı, hemşerici bir vatanseverlik kavramlarıyla içli-dışlı ve ilişkili görünmektedir.

Trabzonlunun vatanseverlik anlayışının ilişkili bulunduğu bu kavramlar yorumlayıcı bir yaklaşımla, toplumsal hayattan gözlemlerle, deneyimlerle, tecrübelerle nasıl ilişkilendirilir ve nasıl açıklanabilir? Çalışmanın başından beri ortaya konan farklı görüşlere bakıldığında iki tür vatanseverliğin öne çıktığı görülecektir. Bunlardan ilki daha eski, daha yaygın ve daha doğrudan olan vatanseverlik anlayışı olarak “doğal yurtseverlik”tir. İkincisi ise, görece daha yeni, daha istisnai ve daha dolaylı bir vatanseverlik anlayışı olarak “cumhuriyetçi yurtseverlik” anlayışıdır. Bunlardan “doğal yurtseverlik” literatürde çeşitli isimlerle anılır ve birçok görünümü vardır. Salt toprağa bağlı yurtseverlik anlamında toprakçılık veya toprakçı yurtseverlik, hemşericilik, hususi vatanseverlik ve bu anlamda şehir/köy-vatanseverliği kavram ve olgularının tümü “doğal/naturel yurtseverlik” bağlamında düşünülebilir. Diğer yandan, yasalar, kanunlar ve anayasa metinleri çerçevesinde insanların doğal bağlarını aşarak kendini yine kendi koyduğu ölçülerle tanımlaması ve bu tanımlara sadakat beslemesi, siyasi bir tanımlama ile bir araya gelmesi ise “cumhuriyetçi yurtseverlik” olarak düşünülebilir ve literatürde doğrudan “siyasi vatanseverlik” veya “sivil vatanseverlik” olarak isimlendirilir. Belki her ikisi arasında bir tür geçiş formu olarak görülebilecek üçüncü bir vatanseverlik aşaması da tahayyül edilebilir. Bu da imparatorluklar çağında “kralcı yurtseverlik” ve ulus devletler döneminde pekâlâ “devletçi yurtseverlik” olarak nitelendirilebilecek olan tutucu bir tür yurtseverlik veya “yarı politik” yurtseverliktir.

Tam da bu sebeple Trabzon insanının vatanseverlik anlayışı daha bir devletçi ve resmi bir vatanseverlik anlayışıdır. İkinci olarak Trabzon insanının vatanseverlik anlayışı siyasi kimlikle doğrudan değil, dolaylı olarak ilişkili bulunan, bölgesel ve yerel kimlikle iç

İçe bir vatanseverliktir. Vatandaşlık esasına dayalı vatanseverliği değil, kimlikle örtüşen vatanseverliği ön plana çıkarmaktadır. Bu bağlamda din, etnik kimlik, milliyet ve milliyetçilik vatanseverliğin olmazsa olmaz unsurları olarak kabul edilmektedir.

Her ne kadar her özel olgu özünde kendine özgü olsa da, Trabzon insanının da literatürdeki bu tiyolojilerden birine veya birinden diğerine geçiş aşamasında bulunan bir vatanseverlik anlayışına ait olduğu iddia edilebilir. Nitekim bu çalışmanın verilerinin pozitivist bir açıklaması bu vatanseverlik tiyolojisinin pekâlâ “doğal yurtseverlik” tiyolojisi olduğu şeklindedir. Yorumlayıcı bir yorumu ise, bu vatanseverlik tiyolojisinin doğal bir yurtseverlikten, ülke-vatancı bir yurtseverliğe geçiş aşamasında bulunan üçüncü tür tiyolojiye yakın olduğu yönündedir.

Trabzon halkının doğal yurtseverliği üzerine birkaç hususa değinmek gerekirse, bu doğal/naturel, toprakçı, hususi, hemşerici yurtseverliğin sebeplerini ortaya koymak ve kökenlerinin pozitivist bir yaklaşımla açıklamasını yapmak mümkün olabilir. Genelde Karadeniz insanı ve özelde Trabzon insanı toprağını çok sever ve ona çok değer verir. Bunun sebebi toprağın az, hatta kıt olmasıdır. Az olanın, kıt bulunanın değerli olması eşyanın tabiatı gereğidir. Trabzon halkı toprağına çok değer verir. Bahçesinin bir kürek toprağı bile onun için değerlidir. Gerekirse yağmur, sel ve heyelan gibi saiklerle kaybolan toprağına arayıp, bulup sırtında tekrar bahçesine ait olduğu yere getirmesi onun için en önemli görevdir. Trabzon’da fazlaca denk gelinen bir örnek olarak, yol çalışmalarının bahçelerden toprağın koparak gitmesine sebep olur. Ne var ki, kadınlar ama özellikle yaşlı nineler ta uzak yollardan dolaşarak yola, o toprağın yanına iner ve bahçelerine ait olan o toprağı sırtlarında tekrar bahçeye çıkarırlar. Bunun örneğine bu çalışmanın yazarları da bizzat tanık olmuşlardır. Toprak bu kadar kıymetli olunca, onun üzerinde yetişen bitkilerin kıymetsiz olması düşünülemez. Mısır, lahana, fındık, çay ve yöreye ait diğer tarım bitkileri Trabzon insanı için son derece önemlidir. Hatta bu değer ve kıymetten bu toprak üzerinde yaşayan, sosyalleşen ve bu toprağın, bu yörenin kültürünü alan insanlar da nasibini alır. Bu nedenle genelde Karadeniz insanı ama özelde ve özellikle Trabzon insanı çok daha fazla hemşericidir.

Toprağın değerli, kıymetli oluşu, onun zeminini oluşturduğu mekânı da son derece önemli yapar. Trabzon halkı için Trabzon’un yaşanılan bir şehir, kasaba veya köy olmaktan öte, çok daha aşkın anlamları vardır. Daha önce de bahsedildiği üzere, bu aşkın anlamlar etrafında dört başı mamur bir “mekân mistisizmi” de oluşturulmuştur. “Mekân mistisizmi”, memleket insanının memleketiyle ilgili olarak, literatürde adına “Topofili” (Topophilia) denen aşkın sevgisi etrafında örgülediği gizemli duygu, düşünce ve inançlar manzumesidir. Bu kavram Trabzonlular için “memleket mistisizmi” veya “şehir mistisizmi”, bu anlamda “Trabzon mistisizmi” olarak da revize edilebilir. Her ne kadar Trabzon, Türkiye’nin diğer illeri gibi dağdan, taştan, topraktan, nehir ve denizden oluşsa da, onun toprağının bahsedilen özelliği ve belki diğer bazı yardımcı faktörler nedeniyle, üzerinde yaşayanlar tarafından bir mistisizmi de oluşturulmuştur. İlgili başka bir çalışmada kendisiyle derinlemesine mülakat yapılan katılımcılardan birisi Trabzon’da duyulan hasreti “mübarek toprakları” görmek için umreye çıkan bir insanın Mekke ve Medine hasreti çekmesine benzetecek kadar mekân mistisizmi yapabildiği. Yine aynı çalışmada Trabzon’un özelliklerinin ve öneminin abartılması “şehrin mitselleştirilmesi” olarak nitelendirilmiş ve katılımcıların önemli bir kısmı bu konuya vurgu yapmışlardır. Mesela birisi Türkiye’nin T’sinin, Trabzon’un T’si olduğunu; bir başkası Trabzon’un Türkiye’nin “emniyet supabı” olduğunu; bir başkası Trabzon’un Karadeniz’in merkezi ve ağabeyi olduğunu vurgulama ihtiyacı hissetmişlerdir (Doğanay 2018: 188, 202-211).

Nitekim Trabzonlularda tespit edilebilecek olan mekân, memleket veya şehir mistisizminin bir benzeri başka şehir halklarında asla görülmemektedir. Bu bağlamda Trabzon'un fethi tarihinin son iki rakamıyla trafik plaka numarasının örtüşmesi mistik bir şekilde anlamlı bulunmakta ve Trabzon'un ayrıcalıklı konumuna güçlü bir işaret olarak görülebilmektedir. Bu bağlamda yerel gazetelerin ana başlıklarında "Burası İmparatorların Diz Çöktüğü Yerdir Aslanım" manşeti atılabilmektedir. Benzer bir şekilde Trabzon ili plaka numarası Trabzon halkı tarafından çeşitli şekillerde mekân mistisizminin sembolü yapılmaktadır. Bunlardan bazıları "61: Saatlerin ulaşamadığı dakika"; "Orucu bilerek bozarsan 61 gün kefaret tutarsın!"; "61: Kendinden ve birden başka bölüni yoktur"; "6 üstü 1 aşk"; "Hayat bizi 61 kenara" şeklindedir. Trabzon'da yolcu taşıyan dolmuşların çoğunda bu popüler "tekerleme"lerin veya aforizmaların en azından birisine denk gelmek mümkündür. Dolmuş esnafı için aracın iç tavanı bu tür mesajların verilebildiği "gerçek" bir ortam sağlamaktadır. Trabzon'da toplu taşıma hizmeti veren dolmuş minibüslerinin çoğunda bu tür iç görseleğe rastlamak mümkündür. Yine benzer bir şekilde Trabzon'da veya il dışında bile bulursa Trabzonlular arasında 61 kiloda veya yaşında bulunmak, sınavdan 61 almak veya telefonunun bir çift numarasının, genellikle son iki hanesinin, 61 olması son derece önemsenen ve olumlanan durumlardır. Öbür yandan "Bize her yer Trabzon!" söylemi Trabzonlunun mekân mistisizminin diğer en önemli söylemlerinden birisidir. Trabzonlu Çin seddini ziyarete bile gitse, üzerinde bu sloganın yazılı olduğu boyun bağına açarak poz vermekte ve fotoğraf çektirebilmektedir. Trabzonlunun mekân mistisizminin başka bir açılımı Trabzonspor sevgisidir. Bu sevgi bazen bu iki kelimenin baş harfleri olan T-S de kendini gösterirken bazen de takım bayrağının renklerinde, tezahür etmektedir. Mesela Trabzonlu esnaf "Tavuk Shop" ismindeki iki baş harfi sırasıyla mavi ve bordoya boyayarak burada bile dolaylı ve sübliminal bir yolla da olsa mekân mistisizmi yapabilmektedir. Yine benzer bir şekilde inşaat işçisi olarak Arabistan'a giden bir Trabzonlu kişi, Kâbe'den görülebilecek bir konumda bulunan inşaatın balkonuna büyükçe bir Trabzonspor bayrağı açabilmekte ve tavaf yapmakta olan Türk hacılara buradan bile görsel mesaj verebilmektedir. Bütün bu örnekler, Trabzonlu ortalama insanların onaylayacağı ve bizzat uygulayacağı örneklerdir. Benzer bir şekilde bütün bu örnekler Trabzon insanının inşa ettiği "Trabzon mistisizmi"nin görünümünü temsil ederler. Daha önce de belirtildiği üzere, Trabzon insanının bu grup davranışı onun Sosyolojinin kurucularından Tönnies'in belirlemesiyle cemaat olgusunun üç varyantından "yer cemaati" diye tanımladığı topluluğa karşılık düşer.

KAYNAKÇA

- ALPTEKİN, M. Yavuz - Nihal CERİT (2018). "Misafir Öğrenci Bakışıyla Evsahibi Toplumun Değerlendirilişi: Doğu Karadeniz Bölgesi Dışından Gelen KTÜ Öğrencilerinin Trabzon Halkının Karakteristik Özellikleri Hakkındaki Görüşleri". *Doğu Karadeniz'de Toplumsal Yapı Kültür ve Gündelik Hayat*. (ed. M. Yavuz Alptekin). Trabzon: Serander Yayınları: 185-212.
- ARIK, Remzi Oğuz (1983). *Coğrafyadan Vatana*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- BACHELARD, Gaston (2013). *Mekânın Poetikası*. (çev. Alp Tümertekin). İstanbul: İthaki Yayınları.
- BARON, Salo Wittmayer (2007). *Modern Milliyetçilik ve Din*. (çev. Mehmet Özay). İstanbul: Açılım Kitap.

- BAR-TAL, Daniel - Ervin STAUB (1997). "Introduction: Patriotism: Its Scope and Meaning". *Patriotism in the Life of individuals and Nations*. (ed. D. Bar-Tal - E. Staub). Chicago: Nelson-Hall.
- BEKEN, Deniz Can (2010). *Türkiye’de Ulus Devletin İnşasında Üniversite Mezunlarının Vatanseverlik Olgusuna Katkıları*. İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- BILLIG, Michael (2002). *Banal Milliyetçilik*. (çev. Cem Şişkolar). İstanbul: Gelenek Yayıncılık.
- DEUCTSCH, Karl (1953). *Nationalism and Social Communication: An Inquiry into the Foundations of Nationality*. New York: Technology Press of the Massachusetts Institute of Technology.
- DOĞANAY, Gülmelek (2018). *Kentin Aidiyet ve Benlik Mekânı Olarak İnşası: Gençlerin Trabzon Deneyimi ve Trabzonluluk*. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- FERRY, J. Marc (2010). "Milliyetçiliğin Ötesinde". *Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek*. (hızl. Alain Dieckhoff - Christophe Jaffrelot). (çev. Devrim Çetinkasap). İstanbul: İletişim Yayınları.
- GEZGIN, M. Fikret (1997). *Sosyal Yapı Açısından Genel Sosyoloji-Köy Sosyolojisi İlişkileri*. İstanbul: İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayınları.
- GUIOMAR, Jean-Yves (1998). "Fransız Devrimi ve Ulusun Ortaya Çıkışı". *Uluslar ve Milliyetçilikler*. (hızl. Jean Leca). (çev. Siren İdemen). İstanbul: Metis Yayınları: 144-148.
- HOBBSAWM, Eric J. (2014). *Milletler ve Milliyetçilikler Program, Mit, Gerçeklik*. (çev. Osman Akınhay). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- HOCAOĞLU, Durmuş (2003). "Saldırgan Küreselleşme ve Yeni Milliyetçilik". *2023 Dergisi*. 24: 44-55.
- JAFFRELOT, Chirstohpe (2010). "Bir Milliyetçilik Kuramı İçin". *Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek*. (hızl. Alain Dieckhoff - Christophe Jaffrelot). (çev. Devrim Çetinkasap) İstanbul: İletişim Yayınları.
- KOHN, Hans (2012). "Milliyetçilik Fikri". *Milletler ve Milliyetçilikler*. (ed. Mümtazer Türköne). İstanbul: Etkileşim Yayınlar.
- LEWIS, M. Bernard (1996). *Modern Türkiye’nin Doğuşu*. (çev. Prof. Dr. Metin Kıratlı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- ÖZKIRIMLI, Umut (2009). *Milliyetçilik Kuramları*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Büyük Türkçe Sözlük* (2005). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TÜRKÖNE, Mümtazer (2012). "İttihad-ı İslam, İttihad-ı Osmani ve Milliyetçilik". *Milletler ve Milliyetçilikler*. İstanbul: Etkileşim Yayınları.
- ÜSTEL, Füsün (2016). *Makbul Vatandaşın Peşinde*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- TUAN, Yi Fu (1974). *Topophilia*. Englewood Cliffs: Prentice Hall.
- VIROLI, Maurizio (1997). *Vatan Aşkı Yurtseverlik ve Milliyetçilik Üzerine Bir Deneme*, (Çev. Abdullah Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.